

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
POJAV EKONOMSKEGA NACIONALIZMA V LATINSKI AMERIKI

Ljubljana, julij 2007

MARTIN MURŠIČ

IZJAVA

Študent MARTIN MURŠIČ izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom dr. MIROSLAVA GLASA in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 19.7.2007

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. GLOBALIZACIJA.....	2
2.1. Pojem globalizacije v literaturi	2
2.3. Multinacionalna podjetja	4
3. REVŠČINA V SVETU	5
3.1. Začarani krog revščine	7
3.2. Revščina v Latinski Ameriki	8
3.2.1. Modernizacija revščine	8
3.2.2. Socialna (ne)varnost	9
3.2.3. Revščina in socialna država	10
4. EKONOMSKI NACIONALIZEM	11
4.1. Današnji pojavi ekonomskega nacionalizma	12
4.2. Ekonomski patriotizem	13
4.3. Protekcijonizem	13
4.4. Ukrepi usmerjanja mednarodne menjave	14
5. GOSPODARSTVO LATINSKE AMERIKE	15
5.1. Krizno obdobje Latinske Amerike	15
5.2. Carinska unija MERCOSUR.....	17
5.3. Prednost velikih držav	18
5.4. Zasebno gospodarstvo	18
5.5. Gospodarstvo Latinske Amerike danes	20
6. DEMOKRATIZACIJA LATINSKE AMERIKE	21
6.1. Levičarsko gibanje v Latinski Ameriki	22
6.2. Kritika socializma v literaturi.....	24
6.3. Kritika neoliberalizma v literaturi	26
7. TRG SUROVIN	27
7.1. Nafta	27
8. VENEZUELA	29
8.1. Chavezov prihod na oblast	30
8.2. Ekonomski rezultati Chavezove vlade	32
9. BOLIVIJA	37
9.1. Bolivijska plinska vojna	38
10. SKLEP	42
LITERATURA	44
VIRI	46

1. UVOD

Latinska Amerika je kontinent prežet z revščino. Po stoletjih kolonializma in desetletjih diktatur je v osemdesetih letih Latinsko Ameriko preplaval val demokratizacije in liberalizma. Ta je za seboj potegnil blišč in bedo modernega sveta, enormne socialne razlike, od neskončnega bogastva do najhujše revščine. Potem je prišlo do globalizacije, ki je še povečala razlike. Da bi premagali revščino, so se prebivalci Bolivije in Venezuele zatekli k tradicionalnem receptu in na volitvah glasovali za socialista Moralesa in Chaveza. Razlogi, zakaj so ju volivci podprli, so si podobni in čeprav sta si predsednika po izvoru zelo različna, so v njuni politiki vidne iste težnje, ki smo jih že videli in preživeli.

Ena od skupnih točk obeh politikov je ekonomski nacionalizem. Ekonomski nacionalizem se sicer pojavlja povsod po svetu, ne glede na razvitost države ali geografsko lego. V razvitem svetu so najboljši primeri za to Francija, Italija, Španija in celo ZDA, najbolj ekstremna oblika ekonomskega nacionalizma pa se je nedavno pojavila v Latinski Ameriki, in sicer prav v Boliviji ter Venezueli. V teh dveh državah, bogatih z naravnimi bogastvi, je prišlo do nacionalizacije naftnih ter plinskih družb. Zakaj je do tega prišlo, bom skušal utemeljiti v diplomskem delu. Potrditi pa hočem svojo tezo, da nacionalizacija in druge oblike ekonomskega nacionalizma ne bodo izpolnile obljub populističnih politikov o uresničevanju socialne enakosti in odpravi revščine.

V teoretičnem delu diplomskega dela obravnavam pojav globalizacije in njene posledice, kot enega od razlogov za vzpon obeh politikov. Naslednji tematski sklop se nanaša na probleme revščine v svetu in Latinski Ameriki. Odgovorim na to, zakaj revni nimajo prave politične moči, zakaj se ljudje ne morejo izkoptati iz revščine, kakšne so najnovejše pojavne oblike tega družbenega pojava, kakšen vpliv ima pri tem socialna država ter problem socialne varnosti. Ekonomski nacionalizem obravnavam v tretjem tematskem sklopu. Naštejem nedavne primere pojava ekonomskega nacionalizma, načine pojavljanja ter kratko razložim vsako izmed teh pojavnih oblik. Ker sta protekcionizem in ekonomski patriotizem tesno povezana z ekonomskim nacionalizmom, je njuna razlaga prav tako vključena v ta sklop.

Značilnosti Latinske Amerike predstavljam v četrtem delu diplomskega dela. Zgodovinski vidik razvoja ekonomije in družbe naj bi osvetlil nekatere dogodke, ki so bili odločilni za pojav ekonomskega nacionalizma. Naslednja tema diplomskega dela je svetovni trg surovin. Ker so zaradi močnega dviga cen surovin v zadnjih petih letih te postale še bolj zanimiv in dobičkonosen posel, se ne moremo čuditi, da se v državah, ki so bogate z naravnimi bogastvi in praviloma slabo gospodarsko razvite, pojavljajo revolucionarne ideje. Potrebno je tudi utemeljiti, zakaj nacionalizacija premoženja in drugi socialistični ukrepi ne morejo biti uspešni, kar bo tema zadnjega teoretičnega sklopa. Čeprav se na to temo krešejo mnenja različnih avtorjev, vseeno utemeljeno predstavim nekaj kritik in razlogov, zakaj ta pot ni prava.

Kot praktični primer ekonomskega nacionalizma prikažem dogajanja v Boliviji ter Venezueli. Razlogi zanj so mnogoplastni, od zgodovinskih, socialnih, etničnih in ekonomskih. Če gre pri Venezueli primarno za socialne razloge, je bolivijska zgodba veliko težavnejša in sega daleč v preteklost.

2. GLOBALIZACIJA

Številni avtorji so v preteklih dveh desetletjih, ko je globalizacija pridobila nove razsežnosti in je postala vsakdanja tema pogovorov, skušali opredeliti ta pojav. Njen pomen v globalnem gospodarstvu in družbi nasploh je izreden. Podjetja se ne morejo več opirati na regionalni trg ali zanemarjati globalne trende ter konkurenco, tudi konkurenčnost delovne sile je postala pomembna tema. Globalizacijo zaznamujejo sprememba koncepta prostora in časa, povečane kulturne interakcije, medsebojna povezanost in medsebojna soodvisnost ter transnacionalni akterji in organizacije (Cohen, Kennedy, 2000, str. 24).

2.1. Pojem globalizacije v literaturi

Svetličič (1996, str. 91) šteje med dejavnike, ki so privedli do globalizacije:

- uvajanje novih tehnologij,
- pojav novih spretnosti,
- zmanjšanje stroškov poslovanja na daljavo,
- nižje carine,
- izboljševanje računovodskih tehnik, kar je omogočilo izogibanje davkom,
- konsolidacijo svetovnega gospodarstva in
- spremembe v povpraševanju.

V grobem lahko globalizacijo razdelimo na tri ravni in sicer politično, kulturno in ekonomsko. Svetličič (1996, str. 73-74) opredeljuje globalizacijo na osnovi treh kriterijev:

- na osnovi zemljepisnega kriterija pomeni široko mednarodno razpoznavnost ali svetovno penetracijo ter tesno medsebojno prepletanje različnih oblik aktivnosti, ki sledijo logiki, da je cel svet ena sama globalna vas,
- na osnovi organizacijskega kriterija globalno pomeni tesno mednarodno integracijo in koordinacijo medsebojno vse bolj soodvisnih dejavnosti (podjetij) s pomočjo ene strategije in
- na osnovi vsebinskega kriterija, kjer se globalizacija lahko nanaša tako na trg kot na dejavnosti podjetij. Z globalizacijo trgov je mogoče razumeti zniževanje trgovskih ovir, poenotenje potrošniških okusov ter napredek v transportu in komunikacijah, ki omogoča razprševanje ekonomskih aktivnosti in s tem možnosti ustvarjanja ekonomije obsega.

Robertson (1995, str. 25) pravi, da je globalizacija proces enakomernega širjenja družbenih kulturnih, političnih, poslovnih, gospodarskih in pravnih povezav. Je koncept, ki se nanaša

tako na zgoščevanje samega sveta, kakor tudi na večje zavedanje in dojemanje sveta kot celote; to oboje utrjuje globalno povezanost in zavest o celosti sveta.

Held (1999, str. 43) opredeli globalizacijo z naslednjimi značilnostmi:

- Globalizacijo lahko razumemo kot proces ali vrsto procesov, ki odražajo pojav medregionalnih mrež in sistemov interakcije in menjave. Z ozirom na to moramo vključenost nacionalnih in družbenih sistemov v širši globalni proces ločiti od kakršne koli ideje o globalni integraciji.
- Prostorska razsežnost in zgoščenost globalnih in transnacionalnih povezav ustvarja kompleksno mrežo odnosov med skupnostmi, državami, mednarodnimi institucijami, nevladnimi organizacijami in multinacionalnimi korporacijami, ki sestavljajo in določajo svetovni red. Struktura mrež med njimi predstavlja ovire za tiste, ki niso njen del, zato globalizacijo razumemo kot utelešenje procesa strukturacije in stratifikacije.
- Globalizacijo lahko najbolje opredelimo kot diferenciran družbeni pojav. Ne morem je razumeti kot edinstveno stanje, saj se nanaša na modele naraščajočih globalnih povezav v vseh ključnih področjih družbenega življenja. Razumevanje dinamike in posledic globalizacije potemtakem zahteva poznavanje raziskovalnih vzorcev globalnega povezovanja na vsakem od teh področij, saj je vsako področje globalizirano na drugačen način.
- Globalizacija je zaradi svoje narave povezana z deteritorializacijo in ponovno teritorializacijo družbeno ekonomskega in političnega prostora. Ekonomske, družbene in politične aktivnosti se vse bolj raztezajo preko meja nacionalne države in tako niso več vezane le na njen teritorij. Lokalizacijo vzpodbujajo nacionalne države z oblikovanjem subnacionalnih in regionalnih ekonomskih con, ki imajo pri delovanju nadvladno ekonomsko moč.
- Globalizacija vključuje strukturiranje in prestrukturiranje razmerij moči na daljavo. Vzorci globalne stratifikacije posredujejo dostop do prostorov moči, medtem ko so posledice globalizacije neenako doživete.

Waters (2000, str. 90), eden pomembnejših teoretikov na tem področju, meni, da faza popolnoma globaliziranega gospodarstva še ni prišla. Produktivni faktorji, razen delovne sile, so sicer fluidni in mobilni ter ločeni od teritorija in tako brez ovir krožijo po svetu. Fluidnost delovne sile pa je še vedno omejena. Trgovina in proizvodnja sta v vmesni poziciji. Večina cen je še vedno določena na osnovi tržnih razmer in državnih intervencij na nacionalnih trgih. Globalizacija je najbolj napredna na področju pretoka kapitala in finančnih trgov, ki so pravi primer ekonomske globalizacije.

Globalizacijo pogosto proglašajo dežurnega krivca za revščino in velike socialne razlike v svetu, vendar podatki o revščini zanikajo to tezo. Število revnih se namreč znižuje. Razvoj azijskih tigrov, ki so v veliki meri sooblikovali prvi velik val globalizacije, je jasen dokaz, da je za gospodarsko rast nerazvitih držav odprtost gospodarstva dobra. Gospodarska rast praviloma znižuje revščino, kar se je tudi pokazalo v teh državah.

Če merimo neenakost v globalnem obsegu s pomočjo BDP, dohodkov in Ginijevega koeficienta, je neenakost med leti 1980 in 2000 padla. Če iz analize izvzamemo Kitajsko, se trend obrne, če pa izvzamemo tudi Indijo, je trend izrazito naraščajoč. Kot argument v prid globalizacije lahko trdim, da sta se v tem obdobju prav Indija in Kitajska najbolj globalizirali. Po drugi strani Kitajska, ki dosega rekordne stopnje gospodarske rasti, še vedno deluje izrazito protekcionistično in nacionalistično, kar je lahko protiargument povezave med globalizacijo in gospodarsko rastjo ter posledično zmanjševanja neenakosti. Neoliberalna teorija trdi, da se bo kapital iz držav z visokimi stroški in prihodki selil v države z nizkimi stroški, delovna sila pa v obratno smer, kar v odprtem gospodarstvu seveda drži. Rezultat tega je zmanjševanje revščine in neenakosti (Wade, 2004, str. 167).

Po mojem strokovnem mnenju je odmik Kitajske od gospodarske politike socializma in ekonomskega nacionalizma povzročil izredno gospodarsko rast, kljub temu da so socializem, plansko gospodarstvo, ekonomski nacionalizem in močna osrednja politika še vedno močno prisotni v tej državi. Države Latinske Amerike v preteklosti niso znale, ali niso mogle izkoristiti prednosti globalizacije, vendar Venezuela in Bolivija sedaj s pridom izkoriščata visoke cene nafte in zemeljskega plina, ki so tudi posledica globalizacije. Na dolgi rok je premik gospodarske politike v smeri ekonomskega nacionalizma napačen in bo onemogočal omenjenima državam doseči blaginjo, ki bi jo sicer lahko dosegli.

2.3. Multinacionalna podjetja

Razumevanje pojma multinacionalka je pomembno zaradi njihove izjemne vloge v razvoju ekonomskega nacionalizma v Latinski Ameriki. Večino izkoriščanja rudnih bogastev v Latinski Ameriki so oblasti v času prevlade liberalizma prepustile multinacionalkam iz tujine za izjemno nizke cene. Te multinacionalke imajo sedeže v razvitih zahodnih gospodarstvih, kar so zlahka izkoriščali populistični politiki v svojih predvolilnih nastopih ter tako vzpodbujali nezadovoljstvo med povečini revnim prebivalstvom. Dejstvo, da liberalistične reforme niso rešile težav prebivalstva, medtem ko so se cene surovin in dobički multinacionalk dvigovali, je bil jeziček na tehtnici pri političnem preboju ekonomskega nacionalizma.

Moč multinacionalk izvira iz več dejavnikov (Zupančič, 2001, str. 501). Prvi izvor moči predstavlja tehnologija, ki ostaja pod nadzorom multinacionalke in se v države v razvoju prenese z značilnim časovnim zamikom. Ko manj razvite države stopijo v proces industrializacije, postanejo odvisne od tuje tehnologije, finančnega kapitala in prodajnih tehnik. Potrošniške navade razvitega sveta postanejo glavni cilj razvoja v neki državi in tako je onemogočena izgradnja lastnih tehnoloških zmogljivosti. Tovrstni nadzor nad tehnologijo predstavlja klasičen način odstranitve konkurence in zavarovanja oligopolnega položaja na trgu. Drugi dejavnik je nadzor nad finančnim kapitalom, saj si multinacionalke lahko finančna

sredstva izposojajo od lokalnih bank in finančnih institucij pod boljšimi pogoji kot lokalna podjetja.

Beck (1997, str. 15-16) pravi, da moč multinacionalnih podjetij temelji na naslednjih postavkah:

- delovna mesta iščejo tam, kjer so stroški in obveznosti v zvezi z njihovo izrabo čim nižji,
- po načelu delitve dela so ta podjetja zmožna proizvode in storitve proizvesti na različnih delih sveta,
- zaradi svojega položaja lahko medsebojno izigravajo nacionalne države oz. kraje, kjer se izdelek proizvaja,
- kraj investiranja ločijo od kraja proizvodnje, tega pa od kraja plačevanja davkov in od kraja prebivanja.

Obstajajo tri vrste neposrednih tujih investicij iz razvitih držav v države v razvoju, in sicer investicije v primarno industrijo in plantažno proizvodnjo nekaterih rastlin, druga vrsta so investicije v obliki ustanavljanja podružnic v predelovalni industriji in tretja vrsta so investicije v nekatere delovno intenzivne dejavnosti (Zupančič, 2001, str. 493-494). Pri prvi vrsti investicij gre za oskrbovanje razvitih držav s surovinami in kmetijskimi izdelki iz držav v razvoju. Ker so bile države v razvoju zaradi svoje monokulturne proizvodnje prisiljene svoje izdelke prodajati po vedno nižji cenah, je prišlo do druge vrste investicij. Da bi prišle iz slabega položaja, ki so ga imele v mednarodnih ekonomskih odnosih, so morale te države diverzificirati svojo gospodarsko strukturo. To so dosegle z visokimi carinami, ki so zaščitile domačo proizvodnjo investicijskih in trajno potrošnih dobrin pred konkurenco iz razvitih držav. Mednarodne korporacije so v teh državah začele odpirati podružnice v predelovalni industriji in proizvodnji investicijskih dobrin, saj zaradi visoke carinske zaščite niso mogle izvažati na trge držav v razvoju. S tem so pridobile tudi velike možnosti za uporabo transfernih cen. Glavni motiv za tretjo vrsto investicij so nizki stroški delovne sile v državah v razvoju, ki je zaradi same narave dela nestrokovna in nekvalificirana. Proizvodnja ni namenjena trgu teh držav, temveč izvozu v razvite države.

Za temo ekonomskega nacionalizma je pomembna predvsem prva vrsta neposrednih tujih investicij, torej investicije v primarno industrijo. V primeru Venezuele in Bolivije gre za investicije v naftno in plinsko industrijo, s katerimi so multinacionalke oskrbovale razvite države. Ker sta državi, zaradi slabe pogajalske pozicije in korupcije, surovine prodajali po izredno nizkih cenah, je bilo pričakovati, da se bodo davki in carine na izvoz teh surovin dvignile. Kako je to vplivalo na razvoj ekonomskega nacionalizma, bom natančneje predstavil v obravnavi Venezuele in Bolivije.

3. REVŠČINA V SVETU

Svetovna banka opredeli ekstremno revščino kot življenje z manj kot enim dolarjem (po pariteti kupne moči, PPP) dnevno, zmerno revščino pa kot življenje z manj kot dvema

dolarjema dnevno. Po ocenah Svetovne banke je v ekstremni revščini leta 2001 živel 1,1 milijarde ljudi, v zmerni revščini pa 2,7 milijarde ljudi. Čeprav se Latinska Amerika in Karibi upoštevajo kot področje z največjim BDP per capita med regijami v razvoju, živi na tem območju 128 milijonov prebivalcev po podatkih iz leta 2001 v zmerni revščini, kar 50 milijonov pa v ekstremni revščini (Worldbank, 2007).

Slika 1: Deleži ekstremno in zmerno revnega prebivalstva v letu 2002 (v odstotkih)

Geografska regija	Delež zmerno revnega prebivalstva	Delež ekstremno revnega prebivalstva
Vzhodna Azija in Pacifik	11,6	2,5
Evropa in centralna Azija	2,1	1,6
Latinska Amerika in Karibi	8,9	3,4
Bližnji Vzhod in Severna Afrika	1,6	0,3
Južna Azija	31,2	6,9
Podsaharska Afrika	44,0	18,7

Vir: Worldbank, 2007

Upoštevati je potrebno, da lahko razumemo revščino kot absolutno in relativno. Če rečemo, da so revni tisti, ki prejema določen odstotek prejemkov najnižjih dohodkov v državi, ali pa revščino opredelimo glede na povprečni dohodek v državi in rečemo, da so revni tisti, ki ne presegajo določenega odstotka povprečnega dohodka države, potem je to relativno pojmovanje revščine. Zaradi primerjave med državami in primerjave v času se je pojavil pojem absolutne revščine. Za izračun se uporabljata dohodkovna in direktna metoda, na podlagi katere izračunamo mejo revščine. Pri dohodkovni metodi ovrednotimo košarico potreb in nato izračunamo minimalni dohodek za doseganje tega standarda, pri direktni metodi pa je meja 2200 kalorij, ki določa nezadostno prehrambeno raven (Senjur, 1995, str. 381).

Populacija držav v razvoju, ki živi v ekstremni revščini, se je od leta 1990 do leta 2001 zmanjšala od 28% na 21%. Pri tem je potrebno poudariti, da je veliko tega prispevalo zmanjšanje revščine v vzhodni in južni Aziji. Za razliko od tega se je v podsaharski Afriki delež revnih povečal za 5%. Spremembe v drugih regijah so zanemarljive. Izboljšave se kažejo tudi pri drugih merilih revščine kot so življenjska doba, umrljivost novorojenčkov, pismenost, otroško delo, itd. (Lee, Vivareli, 2006, str. 168).

Vzrokov, zakaj prihaja do revščine, je več, in sicer (Wikipedia, 2007):

- revščina sama po sebi preprečuje investicije in s tem razvoj,
- prevelika ali premajhna vloga države v gospodarstvu,
- slaba ali neobstoječa infrastruktura,
- korupcija, kriminal, vojna, in pomanjkanje demokracije,

- klimatske, okoljske razmere in naravne katastrofe,
- zgodovinsko pogojeni vzroki kot imperializem ali kolonializem,
- pomanjkanje izobrazbe, hrane, bolezni, diskriminacija.

Poročilo, ki predlaga nekaj ukrepov, ki ne bi bili predragi in bi jih lahko relativno hitro izpeljali, je napisal Jeffrey Sachs (Yale Economic Review, 2007), ki priporoča:

- eliminirati šolnine,
- dobaviti umetna gnojila kmetom v podsaharski Afriki,
- brezplačna šolska prehrana za otroke,
- podpora dojenju,
- izobraževanje o zdravju v ruralnih področjih,
- mreže proti komarjem,
- konec prispevkov za osnovno zdravstveno oskrbo v državah v razvoju,
- dostop do informacij o spolnih boleznih,
- zdravila za AIDS, BBC in malarijo,
- gradbene izboljšave revnih četrti in zagotovitev gradbenih zemljišč,
- dostop do vode, elektrike in kanalizacije,
- uzakonitev pravic žensk,
- sajenje dreves, itd.

3.1. Začarani krog revščine

Začarani krog revščine je socialni fenomen, pri katerem ima reven človek velike možnosti, da bo ostal reven skozi celotno življenjsko obdobje, prav tako se revščina ohranja skozi generacije. Fenomen lahko enostavno pojasnimo, saj posamezniku brez sredstev ni omogočeno niti varčevanje niti investiranje, potrebno za kopičenje kapitala. Fenomen se je pojavljal že v antiki in času fevdalizma, ko so tlačani plačevali večino pridelka fevdalcem, kar je ostalo, pa je bilo namenjeno preživetju. Isto teorijo lahko uporabimo tudi za države. Revne države ne morejo investirati v lastno gospodarstvo ali znanje. Posledica tega je nizka produktivnost in zaostalost v tehnologiji, kar pomeni nekonkurenčnost na trgu. Prav tako izostajajo neposredne tuje investicije. Pojavljajo se socialni nemiri, poruši se pravni red, kar spet zavira gospodarski razvoj (Wikipedia, 2007). Prav začarani krog revščine je eden od vzrokov za pojav ekonomskega nacionalizma. V 20. stoletju niti diktatorjem niti liberalcem v Latinski Ameriki ni uspelo najti odgovora na to vprašanje. Ekonomski nacionalisti so v svojih nastopih to spretno izkoriščali, kar jih je ponekod pripeljalo na oblast.

Razlaga revščine se razlikuje tudi po političnem prepričanju. Levičarski avtorji trdijo, da revščino povzroča socialna neenakost in krivična razdelitev dohodka. Tako bogati lahko ustvarjajo še več bogastva, revni pa tega niso zmožni. Na drugi strani liberalci zagovarjajo stališče, da močna prisotnost države v gospodarstvu ruši lastninske pravice in tako ovira iniciativo za ustvarjanje bogastva. Pomanjkanje izobrazbe je potrebno še posebej izpostaviti

kot enega izmed večjih vzrokov revščine. V ekonomiji znanja je izobrazba glavni temelj ustvarjanja gospodarske rasti. Otroci iz revni družin nimajo niti sredstev niti časa za doseganje visoke izobrazbe, ker so primorani delati za preživetje (Lee, Vivarelli, 2006, str. 175).

Friedman trdi, da carine, davki na dohodek fizičnih oseb, itd. ustvarjajo ovire, ki preprečujejo posameznikom kopičenje premoženja, pri tem pa najbolj prizadenejo najrevnejše sloje prebivalstva. Regresivna davčna bremena vzpodbujajo nizko produktivnost in nizko stopnjo varčevanja ter investicij, ki bi v nasprotnih primerih reševala problem revščine (Hanke, 2007, str. 108.). Večina strokovnjakov je enotnega mnenja glede vpliva zadolženosti na revne države. Revščina in zadolženost sta med seboj povezani in povečujeta ena drugo. Študije dokazujejo, da so najmanj razvite države ujete v past zadolženosti in revščine, tako se zadolženost le še povečuje (Goodwin, 2007, str. 4).

Zagotovo sta osnovni rešitvi zagotovitev možnosti izobraževanja in vzpostavitve pravnega reda v državah. V razvitih državah je potrebno biti zelo previden pri oblikovanju socialnih sistemov in nastaviti sistem tako, da vzpodbuja posameznike k ustvarjanju. Zanimivo vprašanje glede držav v razvoju je, če so se same sposobne izkoptati iz revščine, ali je pri tem potrebna zunanja intervencija. Pri kreditiranju držav v razvoju se vedno pojavlja vprašanje, ali so sredstva smiselno porabljena in ali v resnici pripomorejo k izboljšanju socialnega položaja ljudi.

3.2. Revščina v Latinski Ameriki

Za razliko od Evrope, kjer revščina ni več osrednji problem in glavna tema, v Latinski Ameriki je. Revni ne predstavljajo obrobne sloja prebivalstva, ampak s 40 % predstavljajo skorajda polovico prebivalstva Latinske Amerike. Bolivija in Honduras, kjer revni predstavljajo več kot 50 % prebivalstva, štejeta med najbolj revne države Latinske Amerike, v bolj razvitih državah je revnih približno tretjina. Z najnižjim deležem revnega prebivalstva prednjačita Brazilija in Mehika s petino revnih prebivalcev (Krumweide, 2003, str. 13).

Stopnja revščine je v Latinski Ameriki izredno odvisna od konjunktornih gibanj. Tako je v osemdesetih letih narasla, v devetdesetih pa padla. Kljub pozitivnem trendu v devetdesetih ne smemo pričakovati dolgoročnega upada revščine. Na prelomu tisočletja je prišlo do ponovnega porasta revščine zaradi globalne gospodarske krize (Krumweide, 2003, str. 14).

3.2.1. Modernizacija revščine

Lahko bi trdili, da se revščina v Latinski Ameriki posodablja. Urbani prebivalci predstavljajo 60 % revnih. Prav tako se delež revnih otrok, ki so se vsaj nekaj let šolali, povečuje, v skladu z vsesplošnim trendom povečevanja izobraženosti. Znižalo se je tudi povprečno število rojstev. Za tri najnižje dohodkovne razrede v povprečju velja, da ima družina 3,3 otroke, oče

družine ima 5 let šolanja, otroci pa predvidoma pred sabo 6,9 let izobraževanja. Večina revnih deluje v sivi ekonomiji, za katero so značilne nizke mezde, nizka stopnja socialne varnosti in pravic (Sangmeister, 2003, str. 30).

Najverjetneje se Latinska Amerika ne more izogniti posodobitvi v isti obliki, kot sta to storili Evropa in Severna Amerika. Alternative ni na vidiku, so pa s tem povezane mnoge težave. Konkurenčno tržno gospodarstvo, demokracija, socialna država z množično potrošnjo, do sedaj so uspeli uvesti le prvi dve, medtem ko tretja ostaja le vizija za prihodnost. Procesi modernizacije kot so urbanizacija, industrializacija, ekspanzija izobraževanja, rast terciarnega sektorja, so temeljili na ekstremni socialni neenakosti in agrarni družbi. Kljub temu, da je delež zaposlenih v kmetijstvu močno padel, je številka še vedno bistveno večja kot v postindustrijskih družbah (Sangmeister, 2003, str. 30).

Proces industrializacije se je pokazal kot prešibak, da bi lahko zagotovil dovolj veliko število delovnih mest, ki bi lahko kompenzirala krčenje kmetijskega sektorja. Brez državne politike uvozno substitutne industrializacije, ki je dominirala do osemdesetih let prejšnjega stoletja, bi bila industrializacija še šibkejša. Tako ne bi prišlo do formiranja srednjega družbenega razreda, ki so v glavnem zaposleni v javni upravi in industriji. Po podatkih ILO je bilo leta 2000 v mestih 47% zaposlenih v sivi ekonomiji (Sangmeister, 2003 str. 41). Težave z zaposlenostjo so se pojavljale tudi zaradi nenehnih privatizacij in poddržavljanj različnih industrij. Ob poddržavljanju je vedno sledila nekonkurenčnost in nizka produktivnost, kar je pripeljalo do finančnega zloma in privatizacije po izredno nizkih cenah in z veliko mero korupcije. Takšna oblika privatizacije je prilila olje na ogenj ekonomskega nacionalizma, ki se je spet pojavil in v ekstremnih oblikah povzročil nacionalizacijo industrije ter zaključil ta začarani krog.

Če pogledamo proces globalizacije v Čilu iz dolgoročne perspektive, lahko ugotovimo, da je po ekonomski krizi v osemdesetih prišlo do drastičnega zmanjšanja revščine. Čile nasploh predstavlja primer uspešne strukturne adaptacije na izzive globalizacije. Vendar iz primerjave podatkov za leti 1971 in 1995 ugotovimo, da je stopnja zaposlenosti in revščine marginalnih skupin ostala ista. Tako lahko sklenemo, da je po Pinochetu in Allendeju prišlo samo do normalizacije stanja v državi in ne do pravega preboja. Prav tako ni vidna sprememba pri prihodkih Čilencev. Po drugi strani je pri življenjski dobi, bivalnih prostorih in zdravstveni oskrbi viden kontinuiran napredek (Sangmeister, 2003, str. 42).

3.2.2. Socialna (ne)varnost

Ker se revni zaposlujejo v sivi ekonomiji in živijo iz dneva v dan, je njihov vsakdanjik prežet s socialno »nevarnostjo«. Tako glavni problem ravnih ni, kako preživeti z minimalnimi zaslužki posameznih del, ampak kako preživeti obdobja, ko nimajo prihodkov. Obstajajo zanesljive indikacije o povezavi med revščino in neenakostjo. Ta zveza postane jasna pri primerjavah med regijami. Zakaj je revščina tako razširjena, se pokaže pri neenaki razdelitvi

dohodka, pri katerem so razlike veliko večje kot v drugih regijah po svetu. Tako znaša Ginijev koeficient 0,5, med tem ko je v zahodni Evropi 0,3. Če bi bila razdelitev dohodka enaka kot v državah južne Azije, bi bilo v Latinski Ameriki le petina revnih (Sangmeister, 2003, str. 56).

Mednarodne primerjave kažejo, da je v bolj razvitih državah stopnja revščine nižja, hkrati pa neenakost prihodkov močno vpliva na stopnjo revščine. Tako je stopnja revščine v Costa Rici nižja kot v Braziliji ali Mehiki, čeprav imata ti dve državi višji BDP na prebivalca. Če izhajamo iz spoznanja, da problema revščine v Latinski Ameriki ni mogoče rešiti samo z gospodarsko rastjo, je ECLAC (Economic Commission for Latin America and the Caribbean) s simulacijami ugotovil, da bi že majhna zmanjšanja v neenakosti dohodki pripeljala do velikega zmanjšanja revščine (ECLAC, 2007).

3.2.3. Revščina in socialna država

Če želimo analizirati socialno politiko in problem revščine, se ne smemo omejevati samo na socialne transferje in zavarovanja, ampak moramo upoštevati tudi državne izdatke in prejemke. Pomembno je poudariti, da ljudje, ki so zaposleni na črno in predstavljajo velik delež prebivalstva, nimajo socialne varnosti. Če zbolijo, so odvisni od kvalitativno šibkejšega in kvantitativno nezadostnega državnega zdravstva. Samo v redkih državah, kot so Kostarika in Čile, obstajajo starostne pokojnine za socialno najnižje sloje prebivalstva. Revni se tako že dolgo ne zanašajo na pomoč države, temveč na lastno iznajdljivost in socialne stike. Na drugi strani je za določene socialne skupine kot so vojska, javni uslužbenci in industrijski delavci relativno dobro poskrbljeno. Posebna značilnost socialnega zavarovanja v Latinski Ameriki je, da ga sofinancirajo revni in druge nepriviligirane skupine, čeprav le ti kasneje nimajo dostopa do teh privilegijev (Sangmeister, 2003, str. 115).

Ugotovimo lahko, da pri financiranju socialnih transferjev dominirajo predvsem posredni davki, za neposredne davke pa je značilna nizka progresivnost. Tako najvišje davčne stopnje v državah Latinske Amerike ne presegajo 25%, progresivnost pa se prične pri sorazmerno visokih dohodkih. Če pogledamo višino socialnih transferjev kot delež državnega proračuna, so države Latinske Amerike primerljive z razvitim svetom, ne smemo pa spregledati, katere socialne skupine so deležne teh transferjev. Za primerjavo: leta 1997 so državna sredstva, namenjena pokojninskim izdatkom, znašala 3,7% BDP. Od tega zneska so večinoma profitirali bogatejši sloji prebivalstva. Sredstva za pokojnine socialno najrevnejših slojev (primerljiva s slovensko starostno pokojnino) so znašala le 0,1% BDP (Sangmeister, 2003, str. 115).

Revni nimajo niti ekonomske niti velike politične moči. Izboljšanje tega problema otežuje tako socialna heterogenost revnih, kot tudi povezanost med ekonomsko in politično močjo. Za izboljšanje infrastrukture v slumih je potrebno organizirano politično delovanje, ki pa je v večini primerov lokalnega značaja in podvrženo klientelizmu. Potrebno bi bilo iskati politične

zaveznike, vendar tudi to ni tako enostavno. Edino upanje tako ostajajo demokratične volitve, ki pa očitno niso zagotovilo za izboljšanje stanja.

4. EKONOMSKI NACIONALIZEM

Tehnološki razvoj v času industrijske revolucije sredi 19. stoletja je povzročil hitro širitev liberalističnih idej, podobno kot IT revolucija v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Liberalci pa so kmalu naleteli na močno kritiko. Pojavil se je ekonomski nacionalizem, katerega začetnik je Friedrich List. Listova kritika liberalizma je temeljila na tezi, da liberalizem gleda na ljudi zgolj iz stališča producentov in potrošnikov, ne pa kot državljane posameznih držav. Prav tako trdi, da svobodna trgovina sicer maksimizira globalno ekonomsko učinkovitost, vendar onemogoča cilje posameznih držav, kot so prosperiteta in razvoj. Izrazil je tudi skrb, ker naj bi manj razvite države postale podrejene industrijsko bolj razvitim državam. Zagovarjal je državno vodeno industrializacijo, povezano s protekcionistično politiko razvijajočih se industrij. Ideje ekonomskega nacionalizma so se prijele v novo industrializiranih državah 19. stoletja, v ZDA, Nemčiji in na Japonskem (Helleiner, 2003, str. 687).

Termin ekonomski nacionalizem lahko uporabimo za opisovanje ekonomskih politik, ki jih vodi ideja zaščite domače porabe, zaposlenosti in formiranja kapitala. Je nasproten globalizaciji in postavlja vprašaj nad prednosti proste trgovine. Ekonomski nacionalizem vključuje doktrine kot sta protekcionizem in ekonomski patriotizem. Primeri ekonomskega nacionalizma v svetu vključujejo japonski MITI, malezijsko vpeljevanje kontrole valute, kitajsko kontroliranje tečaja yuana, argentinska politika carin in devalvacije in ameriške jeklarske carine (Wikipedia, 2007).

Večina avtorjev se strinja, da sta globalizacija in ekonomski nacionalizem diametralno nasprotujoči si teoriji. Tako lahko ekonomski nacionalizem razumemo kot državno upravljanje ekonomskih aktivnosti z namenom služenja nacionalnih ciljem (Crane, 1999, str. 215). Protekcionizem in ekonomski nacionalizem sta v marsikaterem pogledu podobna, vendar ima slednji veliko večje posledice. Protekcionizem v glavnem pomeni zaščito domačih proizvajalcev pred uvozom. To ne vključuje samo povišanja carin, ampak tudi necarinske ovire kot so kvote, administrativni postopki, tehnološke zahteve in diskriminacijo pri vladnih nakupih. Protekcionizem se pojavlja kot odgovor na brezposelnost, zmanjšanje mednarodnega pritiska na domače proizvajalce in akutne deficite v plačilnih bilancah. Ekonomski nacionalizem nadgrajuje protekcionizem s tem, da zahteva nacionalno lastništvo, nakup komponent ali prodajo domačim podjetjem. Državna podjetja so deležna neposredne ali posredne državne pomoči. Ta pomoč je lahko v obliki davčnih olajšav za raziskave in razvoj, ali pa v obliki njim prilagojene zakonodaje na določenih področjih. Ekonomski nacionalizem v najhujši obliki vključuje nacionalizacijo premoženja, omejitve tujega lastništva ali predpisano nacionaliteto managementa (Dauman, 1983, str. 29-30).

4.1. Današnji pojavi ekonomskega nacionalizma

V letih 2005 in 2006 so se pojavili izraziti primeri ekonomskega nacionalizma, ko so vlade nekaterih držav preprečile, ali vsaj skušale preprečiti, prevzeme domačih podjetij s strani tujih. Med te primere vključujemo (Wikipedia, 2007):

- zaviranje prevzema podjetja Arcelor s strani Mittala,
- ponesrečen poizkus italijanske centralne banke, da bi preprečila prevzem Bance Antonvenete s strani nizozemske ABN AMRO,
- francoska preprečitev poizkusa prevzema družbe Danone s strani PepsiCo,
- blokiran prevzem Autostrade s strani Abertisa,
- ponudba prevzema Endese s strani E.ON in nasprotna ponudba Gas Naturala,
- prevzem Sueza s strani Enela in protiponudba Gaz de France,
- kongresno nasprotovanje prevzemu Unocala s strani kitajskega CNOOC in dejanski prevzem s strani ameriškega Chevrona,
- politično nasprotovanje prevzema kontrole šestih velikih pristanišč v ZDA s strani podjetja DP World iz Dubaja,
- v Sloveniji so takšna dogajanja v porastu, tipična primera sta preprečitev poizkusa prevzema Pivovarne Union s strani belgijskega koncerna Interbrew in onemogočanje belgijske banke KBC, da bi prevzela večinski delež v NLB.

Razlogi za politiko ekonomskega nacionalizma v naštetih primerih so različni. V primeru Arcelorja je bil poglobitni razlog skrb za ohranjanje delovnih mest v Franciji in Luksemburgu. V primeru Endese je šlo za španski vladni projekt ustvarjanja nacionalnih šampionov, ki naj bi bili sposobni konkurirati tako regionalno kot globalno. V primerih Unocal, Danone in DP World naj bi šlo za vprašanje nacionalne varnosti. Pogosto se politika v takih primerih sklicuje na protimonopolne zakone in tako prepreči prevzem, vendar je zanimivo, da so v večini zgoraj naštetih primerov delničarji podpirali in sprejemali ponudbe tujih podjetij (Wikipedia, 2007).

Če želimo biti natančni, so tudi nacionalna podjetja že dolgo globalizirana. Zaradi odprtosti finančnih trgov je lastništvo mednarodno razpršeno, zato se varovanje nacionalnega interesa omejuje bolj na omejevanje prevzemov, ki ne ustrezajo managementu ali politiki, kar je posledica pogoste povezave med politiko in ekonomijo. Prvi argument proti politični intervenciji je omejevanje svobode delničarjev, ki tako ne morejo prosto razpolagati s svojim premoženjem. Posledice se kažejo tudi v omejevanju konkurence in razvoja finančnih trgov. V nasprotju z lizbonsko strategijo se politiki vračajo k ekonomskemu nacionalizmu, tudi v primerih ko gre za prevzeme znotraj držav EU. Politika ekonomskega nacionalizma pa neha veljati, ko gre za ekspanzijo lastnih podjetij s prevzemi v tujini (Hartel, 2006, str. 58-59).

4.2. Ekonomski patriotizem

Ekonomski patriotizem je koordinirano in promovirano obnašanje potrošnikov in podjetij, ki dajejo prednost potrošnji blaga ali storitev, ki ga ponujajo podjetja iz lastne države. V bistvu gre za nacionalistično obliko poslovne strategije. Ta pristop deluje stimulatивно na lokalno gospodarstvo, ali pa protekcionistično, kot varovalka pred tujo konkurenco (Wikipedia, 2007).

Cilj ekonomskega patriotizma je podpora ekonomske aktivnosti in promoviranje socialne kohezije. Podporniki ekonomskega patriotizma to zagovarjajo kot obrambno taktiko lokalnih ekonomskih interesov. Metode ekonomskega patriotizma vključujejo tudi blokiranje tuje konkurence in preprečevanje prevzemov domačih podjetij. Seveda lahko gledamo to tudi kritično, saj potrošnikove preference v obliki preferiranja lokalnih ponudnikov omogočajo le tem zviševanje cen ter večje dobičke. Problem nastane, ker lahko prihaja do izkoriščanja potrošnikov s strani lokalnih ponudnikov. Tipičen primer tega so carine na uvožene avtomobile v ZDA, ki domačima proizvajalcema GM in Fordu omogočata zviševanje cen na domačem trgu v škodo potrošnikov (Wikipedia, 2007).

4.3. Protekcionizem

Protekcionizem se je kot prevladujoča ekonomska doktrina uveljavil sredi 19. stoletja in se obdržal do velikega gospodarskega zloma leta 1929. Ideje protekcionizma niso nikoli zamrle in se bolj ali manj pojavljajo še danes. Njegovi zagovorniki nasprotujejo svobodni menjavi med državami, na kateri temelji liberalizem. Po mnenju protekcionistov samo menjava med enako razvitimi državami pripomore k večjemu blagostanju, medtem ko je potrebno nerazvita gospodarstva zaščititi. Zaščita bo omogočila, da se bo na podlagi mednarodne menjave povečeval obseg potrošnje in proizvodnje v zaščitenem gospodarstvu. Zaščitni ukrepi domačega gospodarstva so v skladu s protekcionistično doktrino zgoljčasni (Kumar, 1999, str. 53-54).

Različni vidiki protekcionizma so:

- domača industrija, ki šele nastaja, ima previsoke začetne proizvodne stroške, da bi konkurirala tujim proizvajalcem z že razvito proizvodnjo. Država s carino zaščiti domače proizvajalce v zaščiteni panogi. Proizvodni stroški domačih proizvajalcev bodo z večanjem obsega proizvodnje začeli padati v skladu z učinki krivulje izkušenj. Ko proizvajalci postanejo konkurenčni tujim, država odpravi carino. Država bi enako zaščito razvijajoče se industrije dosegla z nižjimi izgubami, če bi namesto carin uporabila subvencije. Problem visokih stroškov na novo razvijajoče se industrije lahko država reši tudi na boljši način kot s carino ali subvencijami. Krivulja izkušenj kaže, da bo prihodnje znižanje stroškov nove proizvodnje večje od visokih začetnih stroškov, kar nudi proizvajalcem možnost izposoje denarja v zameno za prihodnje donose (Čebulj, 2002, str. 4).

- Proizvajalci v novih panogah bi tako fazo rojstva in razvoja preživel z izposojno denarja pri državi ali na finančnih trgih, ki bi ga kasneje vrnil iz ustvarjenih dobičkov (Pugel, Lindert, 2000, str. 171).
- Zaščitna politika ima namen zmanjšati neenakosti v razdelitvi dohodka med družbenimi skupinami tako, da pomaga zapostavljenim družbenim skupinam. Omejevanje mednarodne menjave ni najboljši ukrep za zmanjševanje razlik v razporeditvi narodnega dohodka, saj ukrep zmanjšuje učinkovitost v alokaciji proizvodnih dejavnikov. Razporeditev dohodka s pomočjo davkov in transferjev povzroča manjše stroške kot ukrep zunanjetrgovinske politike (Frieden, Lake, 1995, str. 331).
- Domači proizvajalci se v panogi srečujejo s cenejšo tujo konkurenco in morajo zmanjševati obseg proizvodnje in stroške. Delavci in kapital se bodo selili v druge panoge, spremembam se bodo upirali z lobiranjem za uvedbo carin. Politiki pri sprejemanju zaščite ne upoštevajo stroškov in koristi države, pomembnejši so jim interesi njihovih volivcev. Politik si bo uspeh na prihodnjih volitvah zagotovil s sprejemom carinske zaščite. Individualno korist zaradi zaščite zaposlitve bo delavec zlahka prepoznal, medtem ko stroške ukrepa v obliki višjih cen potrošniki težje zaznajo (Frieden, Lake, 1995, str. 332).

V mnogih manj razvitih državah sveta predstavljajo carine pomemben vir državnih prihodkov. Državna administracija v manj razvitih državah je neučinkovita in ni sposobna nadzirati obsega domače proizvodnje, porabe, prihodkov in premoženja, zato tudi ne more uspešno pobirati davkov. Država ustvarja potrebne javne prihodke z nadzorom mejnih prehodov, kjer cariniki pobirajo carino na uvoz in izvoz. Carina tako postane pomemben vir državnih prihodkov in prvenstveno ne služi zaščiti domače industrije. Manj razvite države ustvarijo od ene četrte do treh petin javnih prihodkov v obliki carinskih dajatev, medtem ko razvite države ustvarijo s pobiranjem carin samo okoli 2 odstotka prihodkov (Pugel, Lindert, 2000, str. 176).

4.4. Ukrepi usmerjanja mednarodne menjave

Država ima pri odločitvi za zaščito določene panoge ali celega gospodarstva na voljo različne ukrepe, ki jih pogosto označujemo s pojmom zunanjetrgovinska politika. Cilj ukrepov zaščitne politike je izboljšanja položaja domačih proizvajalcev glede na položaj tujih proizvajalcev. To je možno doseči z ukrepi, ki na domačem trgu zvišajo cene tujih proizvodov, znižajo stroške domačih proizvajalcev ali omejijo dostop tujih proizvajalcev na domači trg na nek drug način. Ukrepe zunanjetrgovinske politike lahko razvrščamo na različne načine (Čebulj, 2002, str. 5). Svetovna trgovinska organizacija deli ukrepe na carinske, necarinske in ukrepe na področju mednarodne menjave storitev (Kumar, Bovha, Aristovnik, 2000, str. 101).

Glede na usmeritev nacionalne ekonomske politike lahko ukrepe razvrstimo v dve skupini (Kumar, Bovha, Aristovnik, 2000, str. 101):

- aktivni ukrepi zunanjetrgovinske politike (ukrepi, ki spodbujajo izvoz in s tem domače gospodarstvo na tujih trgih): mednje sodijo izvozne subvencije, proizvodne subvencije, devalvacija, tehnična pomoč, dumping in
- pasivni ukrepi zunanjetrgovinske politike (ukrepi, ki zaščitijo domače gospodarstvo pred uvozom iz tujine): to so carine, uvozni davki, depoziti, carinske kvote, javni nakupi, različni zdravstveni in drugi predpisi.

Aktivni ukrepi usmerjajo in pospešujejo tokove izvoza in s tem izboljšujejo pogoje domačega gospodarstva na tujih trgih. Uporaba teh ukrepov je povezana s teorijo in prakso; z oceno, da je rast izvoza eden ključnih dejavnikov pospešenega gospodarskega razvoja. Pasivni ukrepi posredno ali neposredno vplivajo na uvozne tokove, z njimi država omejuje uvoz blaga in proizvodnih dejavnikov. Ukrepi tako zaščitijo domačo proizvodnjo pred premočno tujo konkurenco (Čebulj, 2002, str. 6).

5. GOSPODARSTVO LATINSKE AMERIKE

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja, v t.i. »izgubljeni dekadi«, je gospodarstvo v večini južnoameriških državah stagniralo ali se celo soočalo z realnim padcem. Kot posledica ekonomske krize je kontinent doživel globoko gospodarsko politično prenovo, ki je po obsegu primerljiva le s svetovno gospodarsko krizo leta 1929. Hitra industrializacija je pripeljala do s krediti financirane gradnje velikih industrijskih kompleksov, ki so lahko delovali samo z nenehnim uvažanjem strojne opreme, polizdelkov in rezervnih delov. Stroški tega so bili pogosto višji od prihodka, ki so ga podjetja dosegala s proizvodnjo teh izdelkov. V prvi polovici osemdesetih let je zato prihajalo do razprav, če se je odvisnost od uvoza zaradi povečane industrializacije zmanjšala ali celo povečala.

Zaradi modela industrializacije, ki je postopoma nadomeščal uvoz, je to ohromilo kakršenkoli lastni razvoj. Znotraj takega modela so prevladujoči vzorci porabe odvisni od tehnološkega in estetskega razvoja v visoko razvitih državah. Zaradi nerazvitosti so te izdelke kupovali le redki privilegirani sloji prebivalstva in zato se je industrija, namesto da bi zadovoljevala potrebe množične porabe, osredotočala na privilegiran, ozek sloj prebivalstva. Zaradi kopiranja tujih proizvodov je postala industrija odvisna od tehnologije razvitega sveta, namesto da bi razvijala lastno tehnologijo, ki bi bila primernejša za njihove razmere. V prvi polovici devetdesetih let je regija dosegla nov ekonomsko politični konsenz s tržno naravnanimi reformami, ki so gospodarstvo odprla navzven in s tem ustvarile pogoje za doseganje makroekonomske stabilnosti (Facing Up to Inequality in Latin America, 1998, str. 57).

5.1. Krizno obdobje Latinske Amerike

Da bi si lahko predstavljali, s kakšno krizo se je bojevala Latinska Amerika, si pogledjmo naslednje podatke. Stopnja inflacije v Argentini leta 1989 je bila 4900 %, v Braziliji 1900 %

(1989), v Peruju 7600 % (1990) in v Nikaragvi 34.000 % (1988). Deficit javnega sektorja kot odstotek BDP je v tem obdobju v Argentini znašal 21,8 %, v Braziliji 6,9 %, v Peruju 10,7 % in 18,4 % v Nikaragvi. Zaradi tega je moral odstopiti argentinski predsednik Alfonsín. Posledica gospodarske krize je bila nujnost ukrepanja na področju stabiliziranja cen in zmanjševanja javnega dolga. Drastično so zmanjševali državne izdatke, torej odpuščali državne delavce, privatizirali državna podjetja, zmanjševali obseg socialnih transferjev in investicij. Na drugi strani so povečevali cene javnih storitev, reformirali davčne stopnje, povečevali kazni za davčno nedisciplino, itd. Večini držav je uspelo sanirati javne finance. Javni dolg se je zmanjšal in v nekaterih primerih jim je celo uspelo ustvariti proračunski presežek (Facing Up to Inequality in Latin America, 1998, str. 57).

Tudi pri borbi zoper inflacijo je prišlo sredi devetdesetih let do nekaterih uspehov. Če je povprečna inflacija v regiji leta 1990 znašala 1200 %, je leta 1996 znašala le še 20 %. Problem se je pojavil v Argentini, kjer so leta 1991 z zakonom peso vezali na ameriški dolar v razmerju 1:1 in tako znižali inflacijo, posledica tega pa je bil zlom tečaja in globoka kriza (Facing Up to Inequality in Latin America, 1998, str. 57).

Eden pomembnejših gospodarskih ukrepov je bil odprtje trgov. V prejšnjih obdobjih je vladala izrazito protekcionistična politika z visokimi carinami in drugimi uvoznimi carinami. Sprejeta doktrina je bila, da morajo domača podjetja konkurirati tujim korporacijam in biti usmerjena v izvoz. Tako so se carinske stopnje od leta 1986 do 1995 v povprečju znižale od 45% na 13% (Inter-American Development Bank, 1998, str. 58). Med leti 1980 in 1995 se je izvoz podvojil in sicer od 112 mrd. \$ na 224 mrd. \$. Prišlo je tudi do premikov v strukturi izvoza. Če se je ta v osemdesetih letih omejeval na surovine in kmetijske pridelke, se je to v devetdesetih spremenilo. Potrebno je opozoriti, da gre za relativno malo predelane surovine in kmetijske izdelke. Prišlo je do močne liberalizacije trga, odpravljene so bile ovire za investiranje tujih investorjev, dolgotrajni upravni postopki, licenciranje, državno regulirane cene in plače, obrestne mere, regulacije transferjev kapitala in dobička v tujino (Facing Up to Inequality in Latin America, 1998, str. 58).

Veliko delovnih mest v javnem sektorju in državnih podjetjih je bilo v preteklosti umetno ustvarjenih zaradi političnih razlogov. Posledica tega je bilo preveliko število slabo plačanih javnih uslužbencev, ki jih ni bilo mogoče nadzirati. Prav tako je prišlo do masovne privatizacije in sicer bank, telefonskih operaterjev, železnic, energetskih podjetij, pošte, letališč in pristanišč, podjetja so bila privatizirana ali dane koncesije (Facing Up to Inequality in Latin America, 1998, str. 58).

Obstajalo je veliko razlogov in motivov za proces privatizacije, ojačevanje privatnega sektorja, zmanjševanje javnega dolga, povečevanje produktivnosti v podjetjih, povečevanje davčnih prihodkov za krpanje državnih proračunov. Prihajalo je do tako razsežnih neučinkovitosti v javnih podjetjih, da je trajalo leta preden so naredili priklop telefona in to je bilo mogoče šele po podkupovanju. Argentinsko državno naftno podjetje je bilo edino naftno

podjetje na svetu, ki je poslovalo z izgubo, kar se je seveda po privatizaciji spremenilo (Inter Facing Up to Inequality in Latin America, 1998, str. 58).

Nezanemarljiva je liberalizacija trga delovne sile. Za Latinsko Ameriko je bila značilna tripartitnost sklepanja delovnega prava. Ker si je država, kot lastnik podjetij in velik igralec na trgu, prisvajala osrednjo vlogo v socialnem dialogu, je prihajalo do malverzij. Za devetdeseta je bil značilen umik države iz socialnega dialoga. Okrepil se je trend kolektivnih pogajanj na ravni podjetja (Facing Up to Inequality in Latin America, 1998, str. 59).

5.2. Carinska unija MERCOSUR

Mercosur (Mercado Comun del Sur) je carinska unija med Brazilijo, Argentino, Urugvajem, Paragvajem ter Venezuelo. Po povratku k demokraciji sta leta 1985 Brazilija in Argentina poglobili svoje sodelovanje na ekonomskem področju in sklenili integracijski ekonomski sporazum PICE (Programa de Integracion y Cooperacion Economica Argentina - Brazil). Kmalu so se pričeli bilateralni dogovori z Urugvajem. Po koncu Stroessnerjeve diktature se je v pogajanja vključil tudi Paragvaj. V Asuncionski pogodbi so se te štiri države 26. 3. 1991 odločile organizirati skupni trg. Carine in necarinske oblike onemogočanja uvoza naj bi odpravili, hkrati pa uvedli skupne zunanje carine in skupno izvozno politiko. Podobno kot v EU je eden od ciljev prost pretok kapitala, dela, storitev, blaga ter harmonizacija ekonomske politike (Wikipedia, 2007).

Razvoj Mercosurja je bil onemogočen s kolapsom argentinskega gospodarstva v letu 2002 in še vedno prihaja do konfliktov med članicami zaradi trgovske politike. V decembru 2004 so podpisali sporazum z Andsko skupnostjo in podali skupno izjavo o nameri integracije celotne Južne Amerike v Mercosur. Mercosur je postavil carinske stopnje v višini 11 %, maksimalno pa 20 %. Organizacija zajema območje, na katerem živi 204 milijonov ljudi, ki skupaj proizvedejo več kot polovico južnoameriškega BDP (Wikipedia, 2007).

Medtem ko se je v zadnjih nekaj desetletjih pomen kmetijstva pričel močno zmanjševati, je sekundarni sektor, predvsem predelovalna industrija, pridobil na pomenu. Sicer se industrializacija v Južni Ameriki ni mogla dovolj hitro razvijati, da bi držala tempo z izrednim priseljevanjem v mesta, je pa predstavljala glavni gospodarski motiv. Povprečna letna rast industrijske proizvodnje je med leti 1950 in 1979 znašala 6,5 % (Wikipedia, 2007).

Upoštevati je potrebno izredno močna odstopanja od tega povprečja. Če je v Braziliji rast znašala v povprečju 10 %, je tradicionalno industrijsko najbolj razvita Argentina od šestdesetih let naprej stagnirala. Če upoštevamo World Development Report iz leta 1989, ta kaže, da so obstajale tri skupine držav v Južni Ameriki. V največjo skupino so spadale Argentina, Brazilija in Mehika, kjer je predelovalna industrija prispevala četrtno in več k BDP. Druga skupina je dosegala vrednosti med 19 in 23 %, k tej skupini prištevamo Čile, Peru, Ekvador, Kolumbijo in Venezuelo. K tretji skupini, kjer je delež industrije v BDP znašal

manj kot 18 %, prištevamo države centralne Amerike in Karibov ter izrazito kmetijski Paragvaj (Wikipedia, 2007).

5.3. Prednost velikih držav

Zakaj sta Brazilija in Mehika, za razliko od manjših držav, dosegali višje rasti, lahko pojasnimo z večjim notranjim trgom zaradi večjega števila potrošnikov. Zaradi ekonomije obsega so dosegali konkurenčno prednost in prodirali tudi na tuje trge. Argentina, ki zaradi visokih carin in protekcionalizma, ni dosegala visoke produktivnosti, ni bila konkurenčna na tujih trgih. Medtem ko so se relativno manjše države osredotočale na proizvodnjo surovin in polizdelkov, sta bili Mehika in Brazilija v stanju proizvajati lastna vozila, elektroniko, kemikalije ter stroje in jih celo izvažati v druge države Južne Amerike. Prav tako je prihajalo do investicij v proizvodnjo in razvoj, tako da se je ta prilagajala specifičnim pogojem. Kot primer lahko navedemo VW do Brazil, brazilsko podružnico nemškega avtomobilskega giganta, ki je proizvajala poenostavljen robustnejši model VW Golf, ki je bil prilagojen za slabše cestne razmere v Latinski Ameriki (Demokratie in Lateinamerika, 2003, str. 256).

V Evropi je bila industrializacija delo meščanstva, novega socialnega sloja, ki je v 19. in 20. stoletju izpodrinil primat fevdalcev. Za razliko od tega meščanstvo v Latinski Ameriko dolgo časa ni predstavljalo vodilne socialne vloge, omejilo se je na tradicionalno bogatejši sloj in vrh državnega aparata. To je posledica tega, ker meščanstvo ni imelo lastnih gospodarskih temeljev v proizvodnji. Industrializacija zato ni bila posledica lastnega podjetništva, ampak je temeljila na trikotniku državnih podjetjih, multinacionalnih družb in privatnega kapitala. Medtem ko so v velikih državah prevladovala državna podjetja in multinacionalke, je bil v manjših državah pomembnejši privatni kapital in podjetništvo.

Ker je bilo podjetništvo slabo razvito, je država prevzela vodilno vlogo v industrializaciji že v zgodnjih obdobjih. Aktivna je bila predvsem na področjih, kjer so bile potrebne velike investicije, ki so presegle zmožnosti posameznikov, ali pa tam, kjer naj bi bilo v nacionalnem interesu preprečiti tuje lastništvo v določenih panogah. Dober primer kontinuiranega širjenja vpliva države je Brazilija, kjer so v šestdesetih letih ustanovili nacionalno investicijsko banko, ki je imela v lasti petino razpoložljivega kapitala v državi. Zaradi privilegiranega statusa in s podporo investicijske banke so državna podjetja monopolizirala jeklarsko industrijo, naftne rafinerije, petrokemijo, oskrbo z elektriko in medije (Demokratie in Lateinamerika, 2003, str. 256).

5.4. Zasebno gospodarstvo

Pri drugem velikem dejavniku industrializacije je potrebno poudariti, da multinacionalke do osemdesetih let prejšnjega stoletja v noben drug kontinent niso vlagale toliko sredstev kot v Latinsko Ameriko. V prvi polovici prejšnjega stoletja so se investicije omejevale na izkoriščanje rudnih bogastev, v drugi polovici stoletja se je tehtnica prevesila na stran

predelovalne industrije, kasneje tudi v storitve. V glavnem se je to dogajalo v velikih državah, ki so se že nahajale v poznih stadijih industrializacije. Investicije multinacionalk so se osredotočale na hitro razvijajoče se panoge kot so kemija, avtomobilska industrija, farmacija in elektronika. Prav te panoge so bile najbolj dobičkonosne in zato je prišlo do preplaha v nacionalnih vladah, ki so se zbale izgubiti nadzor nad ključnimi industrijskimi panogami. Prišlo je do omejevanja lastniških deležev tujcev in prenosa dobička v matično državo. Ti ukrepi so se kasneje izkazali za dvorezne, kajti multinacionalke so se pričele umikati iz nekaterih držav ter povzročile upad investicij.

Podjetja, ki so nastala z zasebnim kapitalom, so vključevala majhno število večjih družb in večje število majhnih podjetij, v glavnem je šlo za družinska podjetja. Ta so praviloma imela na voljo zelo omejeno količino kapitala in so delovala na področju obrti, z veliko vlogo delovne sile. Zaradi tega je bila produktivnost sicer nizka, so pa zaposlovali veliko ljudi. V letu 1960 je bila struktura latinskoameriške zunanjetrgovinske bilance tipična za takratne države tretjega sveta. Uvoz so sestavljali industrijski izdelki, izvoz pa kovine, minerali in nafta (Bodemer, 2004, str. 158). Med leti 1960 in 1980 so industrijski izdelki pri šestih državah (Brazilija, Mehika, El Salvador, Gvatemala, Kostarika in Urugvaj) presegle 25 odstotni delež v izvozu. Razlog, zakaj ta delež ni dosegal večjih vrednosti, je tudi v protekcionistični politiki Japonske, ZDA in ES v tedanjem času. Tako se je izvoz omejeval v glavnem na sosednje države. Kljub naraščajočem izvozu so bile plačilne bilance še vedno izrazito slabe. Predvsem v sedemdesetih letih je prihajalo do izredne rasti uvoza, ki je prekosil izvoz. Veliko držav je bilo prisiljenih pogosto jemati kratkoročne kredite, kar je zlahka uvod v krizo zaradi zadolženosti (Bodemer, 2004, str. 165).

V politiki ZDA in mednarodnih finančnih institucij je prišlo do sprememb v smeri večje pripravljenosti kreditiranja nerazvitih držav. Finančne institucije so si obetale dobiček predvsem zaradi nahajališč nafte v Latinski Ameriki. Zaradi gospodarskih nihanj in relativno nizkih obrestnih mer so bili krediti izredno mamljivi za vlade mnogih držav in tako se jih je veliko znašlo v začaranem krogu zadolženosti (Bodemer, 2004, str. 195). Seveda niso bile vse države deležne ugodnega kreditiranja. Kreditorji so v glavnem preferirali velike in gospodarsko dinamične države. Zaradi tega dejstva je jasno, zakaj so Argentina, Mehika in Brazilija danes najbolj zadolžene države Latinske Amerike. Seveda to velja za absolutno zadolženost. V mnogih manjših državah je zadolženost na prebivalca celo presegla znesek BDP na prebivalca. Dolgovi so ponekod predstavljali tako veliko obremenitev, da veliko držav ni moglo več odplačevati svojih dolgov. Tako je Bolivija leta 1984 prenehala plačevati dolgove zasebnim upnikom, saj je bilo 60 % prihodkov od izvoza namenjenih odplačevanju dolga (Bodemer, 2004, str. 259).

Dokler so bile obrestne mere nizke in odplačevanje dolgov zagotovljeno z izvozom, so bili kreditorji zelo velikodušni. Konec sedemdesetih letih, z nastopom Reaganove vlade, so se obrestne mere drastično povešale in svetovno gospodarstvo je drselo v recesijo. Zaradi tega se je zmanjšala možnost odplačevanja kreditov z izvozom, kar je zelo prizadelo zadolžene

države. Poleg tega so se poslabšala razmerja v uvozno-izvoznih cenah, kreditorji niso več imeli interesa za posojanje denarja in ostra pogajanja o vračanju denarja so pripeljala do realnega padca BDP Latinske Amerike v letih 1982-1983 (Bodemer, 2004, str. 260).

5.5. Gospodarstvo Latinske Amerike danes

Latinska Amerika šteje danes 375 milijonov prebivalcev. V letu 2004 je BDP celotnega kontinenta znašal 1,089 milijarde \$. Med leti 1999 in 2004 se je Latinska Amerika znašla v največji ekonomski krizi po veliki depresiji v tridesetih letih prejšnjega stoletja. Večina koristi gospodarske rasti v devetdesetih letih je bilo izničenih. Sicer se je trend v letih 2003 in 2004 obrnil, vendar še zdaleč ni nadomestil izgub v preteklem obdobju.

Tabela 1: Inflacijske stopnje v nekaterih državah Latinske Amerike od 2000 do 2004

	2000	2001	2002	2003	2004
Brazilija	4%	1%	2%	1%	5%
Argentina	-1%	-4%	-11%	9%	9%
Venezuela	4%	3%	-9%	-8%	1%
Kolumbija	3%	1%	2%	4%	4%
Čile	4%	3%	2%	3%	6%
Peru	3%	0%	5%	4%	5%

Vir: Bodemer, 2004, str. 201.

Dve veliki gospodarski krizi, ki sta zaznamovali kontinent, sta bili mehiška in argentinska gospodarska kriza. V Mehiki je po obdobju močne gospodarske rasti in nizke inflacije zaradi izredno kontroliranega in precenjenega deviznega tečaja (tudi do 20%) prišlo do gospodarske krize. Leto 1994 je bilo zadnje leto šestletnega mandata predsednika Gortarija, ki je bilo zaznamovano z izredno visoko proračunsko porabo in je državo pripeljalo v izredno visok deficit. Da bi pokrival deficit, je Gortari izdal Tesebonos, finančni inštrument, ki je bil denominiran v pesosih, indeksiran pa v dolarjih. Zaradi političnih umorov in oboroženega konflikta v državi je prišlo do bega tujih investorjev iz države.

Ker je bil tečaj pesosa vezan na tečaj dolarja, bi morala centralna banka povečati obrestne mere, da bi se izognila gospodarski krizi, vendar tega iz političnih razlogov ni storila. Dolarske rezerve so še naprej drastično upadale, zato se so odločili, da bodo devalvirali peso za 15%. Izkazalo se je, da tudi to ni dovolj in tečaj pesosa se je od 4 pesosa za 1 \$ dvignil na 7,2 pesosa za 1 \$ v samo enem tednu. Vlada ZDA je posredovala z odkupom pesosa na odprtem trgu in Mehiki odobrila še tisto leto 50 milijard \$ posojila. Tečaj se je stabiliziral, leta 1998 pa je nanj vplivala azijska kriza.

Zaradi falklandske vojne in drugih dejavnikov je Argentina zašla v precejšnje dolgove. Inflacija se je konec osemdesetih gibala v tisoč odstotkih, zato je vlada leta 1991 fiksirala vrednost pesa na dolar. Po sprejemu zakona o konvertibilnosti je inflacija močno padla in

vrednost valute so ohranili. Ker pa je morala Argentina odplačevati dolgove, si je še naprej sposojala denar. Fiksni devizni tečaj je zagotavljal poceni uvoz, domača industrija je slabela in brezposelnost naraščala. Javni izdatki niso padli, prav tako je bila država prežeta s korupcijo. Kljub večanju dolga je IMF Argentini vedno znova posojal nova sredstva, je bilo jasno, da država ni sposobna vračati dolgov. Veliko teh posojil se je znašlo na bančnih računih offshore bank, ki so bili posledica pranja denarja in davčnih utaj. Istočasno sta se z gospodarskima krizama ubadali tudi Mehika in Brazilija, kar je pomenilo, da so bili tuji investitorji odvrnjeni od investiranja v regijo.

Leta 1999 se je znižal BDP v Argentini za 4 %, deloma se je začela pojavljati deflacija. Leta 2001 so ljudje začeli množično dvigovati denar, menjavati v dolarje in odpirati račune v tujini. Vlada je zamrznila dvigovanje večjih vsot iz bančnih računov za 12 mesecev. Protesti so se prelevili v spopade. Januarja 2002 se je po skorajda desetih letih Argentina odrekla fiksnemu tečaju, vezanemu na dolar. V nekaj dneh je peso izgubil velik del vrednosti, čeprav je bil uradni menjalni tečaj postavljen na 1,4 pesose za dolar. Prav tako je vlada sklenila, da se morajo vse bančne vloge v dolarjih pretvoriti v pesose po uradnem tečaju. Po nekaj mesecih in veliki devalvaciji je spet prišlo do visoke inflacije. Ena izmed posledic zloma je bila izredna pocenitev argentinskih proizvodov, kar je povečevalo izvoz. Postopoma je pritok dolarjev narasel toliko, da je bila vlada prisiljena sprejeti ukrepe proti nadaljnji revalvaciji pesosa, kajti proračunski primanjkljaj so polnili predvsem z carinami.

6. DEMOKRATIZACIJA LATINSKE AMERIKE

Pred 25 leti se je pričel politični zemljevid Latinske Amerike spreminjati. Regija, ki je bila v sedemdesetih letih, razen Kostarike, Venezuele in Kolumbije, poplavljen z avtorskimi režimi, se je pričela demokratizirati. Začetek je predstavljala revolucija v Ekvadorju 1978/1979, v državi brez demokratične tradicije. Kmalu so Ekvadorju sledile Bolivija, Peru in Argentina. V osemdesetih so skorajda vse države stopile v liberalne demokratične reforme, edina izjema je ostala le Kuba. Posledica tega je nenehen dvom v moč in stabilnost demokracije. Dvom je utemeljen, saj je zgodovina Latinske Amerike do današnjega dne prežeta z menjavami med demokratičnimi in avtoritativnimi režimi. Glavna skrb mednarodne skupnosti, da demokratizacija ne bi uspela, je v tem, da so demokracijo države uvajale v času izredno slabih socialno-ekonomskih in politično-kulturnih situacij. Eden od večjih razlogov za skrb je izredno pogosta intervencija vojske v vseh državah Latinske Amerike, v času političnih kriz. Kako krhka je demokracija v tej regiji, vidimo na primeru Peruja. Med leti 1990 in 2000 je tam vladal avtokrat Alberto Fujimori (Nohlen, 1992, str. 142).

Večjo skrb danes predstavlja grožnja, ki jo predstavljajo avtorski delovanja nominalno demokratičnih institucij, ki jih vodijo skorumpirani in oblasti željni posamezniki. Proces demokratizacije je potekal različno hitro. Medtem ko je v Ekvadorju, Peruju in Boliviji sprememba demokratično izvoljenih oblasti potekala gladko, je ta proces v Braziliji trajal celo

desetletje. K bolj problematičnim državam sta spadala tudi Paragvaj in Čile (Nohlen, 1992, str. 142).

Razlogi za demokratizacijo so bili zelo različni. Skupno vsem diktaturam pa je, da so na koncu svoje vladavine imele le majhno podporo pri prebivalstvu. Njihove legitimacijske osnove kot so narodni rešitelji pred kaosom in razpadom, ali garanti narodne varnosti in podobne populistične razlage so postopoma izginile. Socialno ekonomske posledice teh režimov, da o človekovih pravic ne govorimo, so bile drastične. V številnih primerih je vojska sama vzpostavila demokratičen režim, ironično, glede na to da je osnova večini avtokratičnih režimov prav vojaški puč ali podpora vojske. V Argentini in Boliviji je umik vojske z oblasti potekal čez noč, medtem ko je bil v Ekvadorju, Peruju in Braziliji bolj postopen (Nohlen, 1992, str. 142).

Velike razlike obstajajo tudi pri zunanjem vplivu. Najmočnejši je bil prav v centralni Ameriki, v glavnem s strani ZDA. Pri tem lahko pridemo do spoznanja, da uspeh in neuspeh demokratizacije leži v dejanjih in strategijah političnih akterjev in ni odvisen od gospodarskih in socialnih položajev (Barrios, 2000, str. 13).

Elite so v Latinski Ameriki vedno poskušale ohraniti nadzor nad bogastvom v državi ter onemogočiti razvoj političnega sistema v pravo demokracijo. Kot dominantni nosilci odločitev v regiji so v zadnjih dvajsetih letih legitimizirali ločevanje politike in ekonomije. V njihovih očeh demokracija kot politični sistem ni kompromitirana z dejstvom, da večino odločitev ni določena z javnim mnenjem, ampak z mednarodnimi institucijami v sodelovanju z lokalnimi elitami. Volitve so tako prinesle iluzijo pluralnosti demokratičnega procesa v Latinski Ameriki, voditelji držav pa so izvajali neoliberalne reforme. Študija, ki jo je leta 2004 izvedel United Nations Development Programme, pravi, da večina prebivalcev Latinske Amerike ne verjame, da bo trg rešil njihove težave in svobodnega trga ne povezujejo z demokracijo. Okoli 70% prebivalcev zagovarja močno vlogo države v gospodarstvu, samo 24% pa zagovarja svoboden trg. To je zagotovo eden od razlogov za nezadovoljstvo volivcev in obrat k ekonomskemu nacionalizmu. Zgodovina kaže, da je kontinent zelo naklonjen avtoritativnim režimom, zato je Chavezov populizem in prikazovanje v očetovski vlogi, podprt z naftnim denarjem, nevaren za celoten kontinent (Gibbs, 2006, str. 265-279).

6.1. Levičarsko gibanje v Latinski Ameriki

V letih 2005 in 2006 je bilo v Latinski Ameriki 12 predsedniških volitev, povečini v največjih državah. Skorajda vse volitve so dobili levičarski kandidati. Venezuela je najbolj očitni primer levičarskega opozicionizma globalizaciji. Mnoge države, še posebej tiste, ki niso imele koristi od liberalistične politike, so se priključile Chavezovi politiki. Morales, Chavez, Kirchner (argentinski predsednik) in Castro so oblikovali neformalno koalicijo zoper svobodno trgovino. Če je Morales popolnoma sledil načrtu Chavezove nacionalizacije, pa je vlada v Ekvadorju delno prevzela kontrolo nad tujo naftno družbo Occidental's Holdings. Na

drugi strani imamo zmerno levico, ki je relativno proameriška in jo predstavljajo Bachelet (čilenska predsednica), Lula (brazilski predsednik), Garcia (perujski predsednik) in Vasquez (urugvajski predsednik) (Kurlantzick, 2006, str. 52-55).

Razlogov, zakaj se je Latinska Amerika politično spet obrnila na levo, je več. Po razpadu Sovjetske zveze se je politična levica rešila stigme, ki jo je nenehno poudarjala ameriška politika, češ da širi komunistično propagando. Tako se politikom ni več bilo treba odločati, na čigavi strani so, sovjetski ali ameriški. Verjetno najpomembnejši razlog za preboj levece je neuspeh liberalistične politike pri reševanju tradicionalnih težav, kot so revščina, koncentracija moči in velika dohodkovna neenakost. Prav tako je bilo zaradi demokratičnosti volitev, specifične etničnih, demografskih in socialnih značilnosti pričakovati premik na levo. Če si pogledamo podatke o gospodarski rasti Brazilije in Mehike, ekonomsko najmočnejših držav, lahko ugotovimo, da je med leti 1940 in 1980 povprečna gospodarska rast znašala 6%, med leti 1980 in 2000 pa samo 3%. Če podatke primerjamo z drugimi državami v razvoju, kot so Indija, Kitajska, Poljska ali Malezija, lahko ugotovimo, da je Latinska Amerika v tem obdobju zaostala v razvoju. Liberalizacija ni prinesla rešitev na področju korupcije, enakosti pred zakonom, neučinkovitosti vodenja ali koncentracije moči. Eden od razlogov za preživetje ekstremnih levičarskih idej in politikov je preživetje kubanskega režima, čeprav so mnogi mislili, da bo po padcu sovjetskega režima delil isto usodo. Ekstremno levičarsko gibanje v Latinski Ameriki lahko delimo na dve veji. Prva izhaja iz boljševiške revolucije in je sledila trendom svetovne komunistične revolucije. Komunistične partije so bile v tridesetih in štiridesetih letih v Čilu, Urugvaju, El Salvadorju, Braziliji in Kubi deležne relativno široke podpore prebivalstva. V času po drugi svetovni vojni so izgubljale podporo zaradi korupcije, podvrženosti Moskvi in sodelovanju z lokalnimi elitami. Revolucija je z nastopom Castra na Kubi dobila nov zagon. Čeprav je prišlo do marsikaterih napetosti, so sčasoma premagali razlike in ostali povezani do danes (Castada, 2006, str. 28-43).

Druga veja se je prebila v ospredje s pomočjo populizma. Politiki, ki so predstavljali začetke te veje, so bili de la Torre v Peruju, Gaitan v Kolumbiji, ki nista nikoli dobila volitev, Cardenas v Mehiki, Vargas v Braziliji, Veron v Argentini in Ibarra v Ekvadorju, ki so zaznamovali svoj čas na oblasti. Zelo pogosto je bila njihova politika protikomunistično nastrojena, vedno pa avtoritativna. Prikazovali so se kot rešitelji proletariata, njihova politika pa je vedno terjala velike vsote denarja. Bili so zelo nenaklonjeni višanju davkov, zato je pogosto prihajalo do nacionalizacij, predvsem rudnih bogastev. Prav tako je bila izredno poudarjena nacionalistična komponenta njihove politike. Najboljši primer rekonstruirane radikalne levece so Čile, Urugvaj in Brazilija. Njihova politika poudarja izobraževanje, programe proti revščini, zdravstvo in gradnjo stanovanj znotraj tržnih zakonitosti. Poskušajo razširiti demokratične ustanove. Pogosto izražajo nestrinjanje z ameriško politiko, vendar le redko zaostrojujejo odnose z ZDA. V Čilu nekdanji predsednik Lagos in njegova naslednica Bacheletova prihajata iz socialistične stranke. Stranka je na oblasti že 16 let, njena koalicija s krščanskimi demokrati pa se je izkazala za relativno uspešno. Država je dosegla visoko gospodarsko rast, znižanje števila revnih, izboljšavo infrastrukture ter izobraženosti

prebivalstva. Urugvajski predsednik Vasquez izhaja iz trdne politične levice in kljub temu, da redno nastopa na antiglobalističnih shodih in uporablja protiameriško retoriko, se zavzema za ohranitev svobodne trgovine. Brazilski predsednik Lula uspeva s svojo gospodarsko politiko na področju fiskalnih ter monetarnih ciljev, vendar se bojuje z nizko gospodarsko rastjo. Za populistične politike Chaveza, Kirchnerja in Moralesa je retorika pomembnejša od vsebine. Da bi pridobili čimveč moči, izkoriščajo demokratične vzvode in si jih podvržejo (Castada, 2006, str. 28-43).

6.2. Kritika socializma v literaturi

Eden zgodnejših kritikov socializma je bil Ušeničnik, ki je v prvi polovici prejšnjega stoletja zapisal (Gregor, 2001, str. 19):

- socializem zanika človeško naravo, njegovo osebnost. Dvignil se je v imenu zatiranih, da jih osvobodi jarma kapitalizma, toda šel v drugo skrajnost. Prezrl je, da je človek individualno in socialno bitje, ki ima določene pravice, ki mu jih tudi družba ne sme vzeti. Ker je zanikal človeško osebnost, je posameznik postal popolnoma podrejen družbi in zreduciran na "številko". V takih razmerah se na oblast zlahka povzpnejo diktatorji in tirani,
- socializem zanika zasebno lastnino, ki naj bi bila kriva vsega zla. Toda pri tem pozablja, da tega ni kriva zasebna lastnina sama, temveč zloraba zasebne lastnine. Brez zasebne lastnine posamezniki nimajo veselja do dela. Delajo, dokler bi vladala sila (teror), toda brez smisla, skrbi, površno, malomarno in negospodarno. To naj ne bi nikoli prineslo materialne blaginje, temveč bedo,
- socializem preveč poudarja materialno blaginjo, prezira pa duhovne vrednote, ki jih daje vera. Glede tega se socializem ne razlikuje dosti od liberalizma. Posledica je velika duhovna beda in opustošenje duš, ki ne bi izginila, tudi, če bi socializem prinesel gospodarsko blaginjo.

Pri tej oceni gre bolj za sociološko ovrednotenje socializma, vendar jo lahko apliciramo tudi na ekonomsko področje. Sicer se strinjam z oceno, da so človekove pravice močno kršene v komunističnih državah in da sistem ni naklonjen individualizmu, vendar neoliberalizem prav tako omejuje individualno iniciativo, sicer bolj zaradi pomanjkanja sredstev. Prav nemoč posameznikov oziroma večinskega prebivalstva zoper multinacionalke, je eden od razlogov Chavezovega in Moralesovega preboja na oblast. Dejstvo, ki potrjuje drugo Ušeničnikovo tezo, je manjša produktivnost v državno vodenih podjetjih Bolivije in Venezuele. Statistični podatki jasno kažejo upad v količini načrpane nafte in plina, kar pa bom natančneje pojasnil pri opisu stanja v Boliviji in Venezueli.

Kasneje tudi Ribnikar piše (1991, str. 23-31), da se ekonomski sistem družbene lastnine ruši s finančnim kolapsom. Trajni viri sredstev podjetij v samoupravnem socializmu lahko nastajajo samo z darili. Za to gospodarsko ureditev bi bili potrebni altruisti. Ker altruistov ni bilo dovolj, je funkcijo kapitalista prevzela država. Podjetja so se večala ali nastajala z zelo malo

trajnimi viri sredstev, vzdrževala pa so se samo z nenehno inflacijo, ki je spreminjala nominalno pozitivne obrestne mere v realno negativne ter tako s posojili dajala darila posojilojemalcem. Finance bi naj omogočile prikrivanje spoznanja bistva ali odlagale čas streznitve. Stroški so se prenašali na prihodnost na več načinov, najprej z neprestanim dezinvestiranjem na nekaterih področjih, zatem z naraščajočim skritim državnim dolgom na podlagi naraščajočega premoženja in končno z zadolževanjem v tujini (Ribnikar, 1991, str. 23-31). Ribnikarjeva ocena je vezana na razpad Jugoslavije. Stanje v Venezueli je podobno, kar se tiče finančnega sistema. Zaradi visoke inflacije in državnega reguliranja obrestnih mer bančni sistem nenehno izgublja denar. Vendar ima Venezuela za razliko od Jugoslavije relativno trajni vir visokih proračunskih prihodkov, in sicer nafto. Tako lahko država pokriva izgube velikih državnih podjetij in projektov, kar je Jugoslavija počela z mednarodnimi krediti. Past za Venezuelo je vendarle podobna. Če na svetovnih trgih pade cena nafte, se ji bo pripetila ista zgodba, kot se je v Jugoslaviji, torej zlom finančnega sistema.

Ena glavnih značilnosti socializma je državno reguliran trg in proizvodnja. Problem, ki se pojavi ob tem dejstvu, je, da posamezne interesne skupine oziroma njihovi vodje pritiskajo na državni vrh, da bi tako dosegli boljše pogoje, lahko gre za ceno proizvodov, število zaposlenih, plače ali privilegije, za svojo interesno skupino. Ker so resursi vedno omejeni, takšni dogovori gredo vedno na škodo drugih skupin. Trg je boljši regulator od prej navedenih ekonomskih pojmov prav zaradi zmanjšane vpliva interesnih skupin pri delovanju. Socializem je privlačen tudi zaradi enostavnosti razlage, zakaj prihaja do neenakosti, seveda je potrebno upoštevati, da je pogoj za to nižja izobrazba delavcev. Prav tako njegova ideologija temelji na nedokazanih splošnih prepričanjih in strahovih, npr. da nove tehnologije povzročajo brezposelnost, saj nadomeščajo delavca (Brown, 1943, str. 165). Podpora Chavezu in Moralesu je vezana na izredno močne interesne skupine. V Chavezovem primeru gre za vojsko in socialno šibko prebivalstvo. Ker želi obdržati podporo, je primoran ohranjati visok prag socialnih transferjev, kar je zelo obremenilno za državni proračun, obenem pa močno znižuje sredstva za investicije. Veliko vodilnih mest v državnih podjetjih je Chavez prepustil ljudem iz najvišjih vojaških vrhov, privilegiral jih je tudi pri delitvi državnega premoženja. Morales je vezan na podporo avtohtonega prebivalstva, še posebej pridelovalcev koke. To seveda otežuje njegov položaj v mednarodni javnosti, saj je jasno, da velik del proizvodnje kokaina prihaja iz te države. Avtohtono prebivalstvo prav tako pričakuje pravičnejšo delitev zemlje, kar pa vedno naleti na neodobranje belih elit, ki pogosto zahtevajo neodvisnost vzhodnega (najbogatejšega) dela države.

Problematična nista samo finančni in socialni vidik socializma, pri državnem lastništvu podjetij gre za odsotnost odgovornosti in korupcijo, saj posamezniki, ki so in niso lastniki podjetja, zasledujejo lastne interese, ki skorajda nikoli niso skladni z interesi podjetja. Še posebej pri Boliviji je potrebno omeniti premajhno vsoto kapitala za investicije, ki je na voljo. Investicije v infrastrukturo za izkoriščanje novih nahajališč zemeljskega plina so relativno drage in Bolivija kot revna država si tega ne more privoščiti. Prav tako se pojavlja problem

investiranja v posodobitve proizvodnje, ali pa v Venezuelskem primeru izgradnje rafinerij za proizvodnjo končnih produktov surove nafte.

6.3. Kritika neoliberalizma v literaturi

Ena glavnih značilnosti razvitih kapitalističnih držav in mednarodnih inštitucij (IMF, WTO, Svetovna banka) je dominanca neoliberalizma. Začetek neoliberalizma lahko opazimo v času Carterjeve administracije v ZDA, ki se je kasneje nadaljevala v Reaganovi vladi, v Evropi pa z nastopom Thatcherjeve. V teoriji in ne nujno tudi v praksi neoliberalizem zagovarja (Navarro, 2006, str. 18-33):

- država mora odpraviti intervencionizem v svoji ekonomski in socialni politiki,
- trg dela in kapitala morata biti manj regulirana, da bi lahko izkoristila svoj ogromni potencial in
- trgovino in investicije bi morali stimulirati z odpravo meja in ovir, da bi tako lahko omogočile prost pretok dela, kapitala, dobrin in storitev.

Pomembno je poudariti, da neoliberalizem v praksi velikokrat ne vzdrži in v zadnjih tridesetih letih se je v državah OECD-ja povečevala tako državna potrošnja kot tudi intervencije na trgih. V času Reaganove vlade, ki je močno zagovarjala neoliberalizem, se je državna potrošnja povečala za 1,5 odstotne točke BDP, v glavnem kot posledica povečevanja investicij v vojaško industrijo, prav tako je Reagan povišal davke večjemu številu ljudi kot katerikoli drug predsednik v času miru (ne smemo spregledati, da je prišlo do drastičnih zniževanj davčnih stopenj v najvišjem dohodkovnem razredu). Kljub neoliberalni dogmi so bile ekonomske politike izredno neuspešne pri uresničevanju svojega cilja – ekonomska učinkovitost in doseganje družbene blaginje. Če primerjamo obdobje med letoma 1980-2000 in 1960-1980, ugotovimo da je prvo veliko manj učinkovito pri doseganju teh ciljev. Povprečna gospodarska rast v državah v razvoju je med leti 1960-1980 znašala 3,2%, medtem ko v kasnejšem obdobju samo 0,7%. Gospodarska rast razvitih držav (OECD) je znašala 5,5 %, kasneje pa 3,2% (Navarro, 2006, str. 18-33).

Dvoličnost zagovornikov liberalizma se kaže v njihovem početju. Državam v razvoju svetujejo ali od njih zahtevajo, da odprejo svoj trg in odpravijo carine, medtem ko so kmetijske subvencije v razvitih državah na leto sedemkrat višje, kot znaša skupna pomoč državam v razvoju. Zahtevajo prost pretok kapitala, obenem pa vztrajajo pri omejevanju pretoka proste delovne sile (Globalization, 2001, str. 4-5).

Podatki so pri razvitih državah zavajajoči, saj se moramo zavedati, da se popolnoma normalno na neki stopnji razvoja gospodarska rast upočasni, dokler ne pride do velikega preboja v znanosti in uveljavitve kakšnega produkta ali storitve, ki popolnoma spremeni gospodarstvo. Zelo zaskrbljujoči pa so podatki držav v razvoju. Tam vidimo drastično upadanje gospodarske rasti in očitno je, da neoliberalna politika ni učinkovala. Pri tem je pomembno poudariti, da prave neoliberalne politike v razvitih državah ni, dokaz za to so

carine, subvencije in intervencionizem na trgu s strani države. Tako smo v zadnjih dvajsetih letih priča povečevanju razlik med državami v razvoju in razlik med državljani znotraj držav, tako v razvitih in nerazvitih državah.

7. TRG SUROVIN

Povečana cena surovin pomeni povečanje kupne moči držav izvoznic surovin in zmanjšanje agregatnega povpraševanja potrošnikov držav uvoznic. Vendar je zmanjšanje povpraševanja pri državah uvoznicah lahko večje, kar pomeni, da je neto učinek na svetovno gospodarstvo negativen. 25% celotne svetovne trgovina predstavljajo surovine. Nafta in minerali pri tem predstavljajo 16%, kmetijski izdelki pa 9%. V zadnjem obdobju so ti trgi postali izredno dinamični. Tako kot pri večini kovin, se je porast cene železove rude, po porastu na prelomu tisočletja, nadaljeval leta 2005 in 2006. Eden od glavnih razlogov je močan vpliv kitajskih kupcev. Čeprav so bile njihove zahteve po nižjih cenah zelo jasne, se je pri pogodbi, sklenjeni s podjetjem Thyssen Krupp, cena železove rude dvignila za 16 %. Povpraševanje po železovi rudi še vedno narašča, čeprav se je stopnja rasti v začetku leta 2006 znižala (Bloomberg, 2007).

Uporaba končnih produktov iz jekla se je v letu 2005 povečala za 5,2 % na 1.012 Mt (megatone) in tako prvič prerasla prag milijarde ton letno. Poudariti je potrebno, da je povpraševanja v EU in NAFTA padlo, v Latinski Ameriki je ostalo na istem nivoju, drugje pa se je povečevalo. Samo na Kitajskem je povpraševanje naraslo za 16,7%, tako da Kitajska predstavlja tretjino svetovne porabe jeklenih izdelkov (Bloomberg, 2007).

Izkopana količina železove rude se je v letu 2005 povečala za 11% in dosegla 1.300 Mt. Rast je mogoče zaznati že četrto leto zapored. Največja rast izkopa železove rude je bila prav tako na Kitajskem s 36% rastjo, sledila ji je Indija z 21% rastjo. Vodilna država po količini izkopa ostaja Brazilija, sledi ji Avstralija. Trgovina z železovo rudo je dosegla rekorden obseg 719 Mt in 12% rast. Največji izvoznik je Avstralija, sledi pa ji Brazilija. Na drugi strani je največji uvoznik Kitajska, ki predstavlja kar 38% svetovnega uvoza železove rude. Poleg železove rude so močno porasle cen ostalih kovin ter soje, koruze in gume (Bloomberg, 2007).

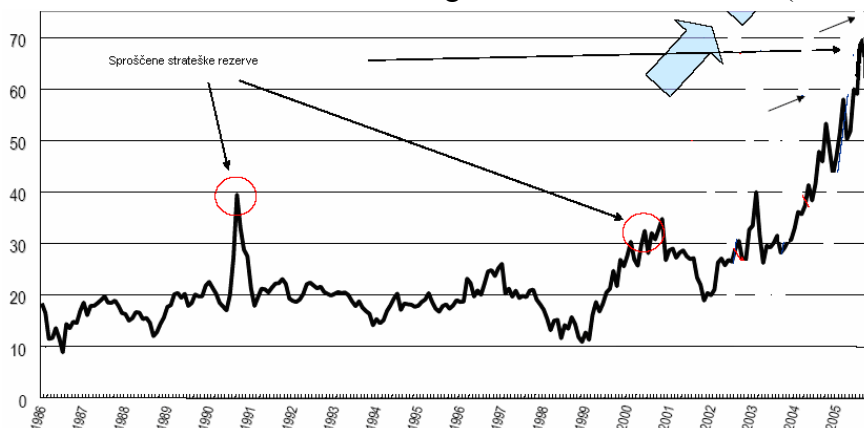
7.1. Nafta

Če pustimo ob strani druge surovine in se osredotočimo na nafto in zemeljski plin, lahko rečemo, da sta povpraševanja po teh dveh dobrinah na kratek rok izredno neelastični, kar pomeni, da bodo potrošniki na kratek rok plačevali višjo ceno, če povpraševanje raste hitreje kot proizvodnja. Na drugi stran se razlika v ceni in dobiček v energetsko intenzivnih panogah znižujeta zaradi visoke konkurenčnosti in nezmožnosti prenosa dviga cen na potrošnike. To posredno vpliva na zmanjšanje domačega povpraševanja, kar povzroči zmanjšanje proizvodnje in zato prihaja do odpuščanja. Posredni vpliv je odvisen od tega, kako se bosta kapital in delo odzvala na višje cene. Če se bodo delavci odzvali na znižanje svojih realnih

dohodkov z zahtevami po višjih realnih plačah, se bodo stroški inputov v proizvodni proces povečali tako na račun višjih cen nafte, kot tudi posredno zaradi večjih stroškov dela. Takšno stanje bo imelo za posledico nižjo dobičkonosnost, še večje zmanjšanje proizvodnje in dodatno odpuščanje. Iz ekonomske teorije vemo, da obstaja izmenjava med višino plač in zaposlenostjo (Senjur, 1995, str. 19). Višje cene nafte bodo povzročile pritisk na splošni nivo cen, s tem pa tudi na inflacijo. Kako močan bo pritisk na inflacijo, je odvisno predvsem od tega, kakšna je struktura uteži v harmoniziranem indeksu cen življenjskih potrebščin posamezne države, deleža stroškov nafte v celotnih stroških podjetij po različnih sektorjih in strukture maloprodajne cene naftnih derivatov (Damjan, Masten, Polanec, 2004, str. 21).

Razloge za nenadni porast cen v letu 1998 je potrebno iskati v zmanjšani ponudbi, rastočem povpraševanju ter finančnih špekulacijah. Na ponudbeni strani je šlo za OPEC-ovo manipulacijo kvot ter nesposobnost nekaterih severnoameriških črpališč, da bi zadostila lokalnemu povpraševanju. Eden od glavnih faktorjev dvigovanja cen je bila negotovost pri zagotavljanju dobave. Ta se je še posebej izkazala v dvomih pred napadom na Irak in v terorističnih napadih po invaziji, prav tako pa pri državni intervenciji v ruskem podjetju Yukos in nemirih v Venezueli in Nigeriji. Tudi finančne špekulacije so pripomogle k dvigu cen, saj so hedge skladi špekulirali na višje cene goriva tudi, ko je bila cena 50 \$ na sodček.

Slika 1: Cena nafte na svetovnih trgih med leti 1986 in 2005 (v \$ na sodček)

Vir: World Economy and Commodity Market Outlook, 2006.

Na strani povpraševanja je krizo povzročilo nenadno povečanje povpraševanja, ki je v letu 2004 znašalo 3,6% in ne 1-2% kot je bilo v preteklosti. Glavni krivec za to je seveda Kitajska, vendar ne smemo zapostaviti vpliva Indije in ZDA. Obstajata dva velika razloga, zakaj ni pričakovati znižanja cen nafte: prvič, svetovno gospodarstvo je relativno mirno preneslo ceno 50\$ na sodček, kar pomeni, da investitorji ne bodo poskušali hitro izboljšati infrastrukture ter tako povečati količine načrpane nafte in drugič, visoke cene nafte gredo v prid proizvajalkam (Vaitheeswaran, 2005, str. 3-8).

8. VENEZUELA

Venezuela leži na severozahodu kontinenta, na severnem koncu Andov. Na severu meji na Karibsko morje, na zahodu na Kolumbijo, na jugu na Brazilijo in na vzhodu na Gvajano. Država meri 912.000 kvadratnih kilometrov in šteje 26 milijonov prebivalcev. 67% prebivalstva predstavljajo mešanci med španskimi in portugalskimi kolonialisti, afriškimi sužnji in avtohtonim indijanskim prebivalstvom. Najpomembnejša indijanska plemena so Warao, Pemon in Yanomami. Večina prebivalstva živi v mestih, večina mest pa je locirana na obalnih področjih, tudi glavno mesto Caracas s 4 milijoni prebivalcev (Wikipedia, 2007).

Venezuela je bila kolonizirana od leta 1520 in prva mesta so nastala prav na obali in v Andih. V 19. stoletju so na zahodu Venezuele odkrili nafto, ki je postala pogonska sila razvoja gospodarstva, hkrati je korenito spremenila državo. Sprva so nafto črpala britanska, nizozemska in ameriška podjetja. Država je začela sodelovati pri izkoriščanju šele leta 1946, ko je začela terjati del prihodkov od črpanja. Do velikega premika je prišlo leta 1975, ko je država nacionalizirala naftna polja in ustanovila podjetje Petroleos de Venezuela. Od tistega časa predstavlja nafta 30% BDP. Posledica tega so bile investicije v infrastrukturo, kmetijstvo in industrijo. Med leti 1930 in 1980 je Venezuela dosegala v povprečju 7 % gospodarsko rast. Čeprav še vedno obstaja relativno velika razlika med socialnimi sloji, le ta ni tako radikalna kot v drugih državah Latinske Amerike (Wikipedia, 2007).

Slika 2: Naftna nahajališča Venezuele

Vir: Arte TV, 2007

Na mednarodnem prizorišču ima Venezuela zaradi naftnih bogastev relativno pomembno vlogo, saj poseduje 11 % svetovnih zalog nafte in je drugi največji dobavitelj nafte v ZDA (za Savdovo Arabijo). Leta 1960 je skupaj s Savdovo Arabijo, Kuvajtom, Irakom in Iranom ustanovila organizacijo OPEC, s sedežem na Dunaju. Zaradi količine nafte, ki jo načrpa, ima velik vpliv na stabilnost oz. nestabilnost cen nafte na svetovnem trgu (Wikipedia, 2007).

Čeprav je južni del države bogat z rodovitno prstjo, železovo rudo, boksitom, zlatom, diamanti, premogom, lesom in hidropotencialom, izkoriščajo le železovo rudo in vodno bogastvo, ki v večini zagotavlja električno energijo v državi. 80% izvoza predstavlja nafta, zato je proračun zelo odvisen od njene cene. Razen energetike je konkurenčnost gospodarstva izredno slaba, kar pomeni da mora država večino stvari uvažati (Wikipedia, 2007).

Po letu 1982, ko je cena surove nafte na svetovnem trgu padla, je prišlo do gospodarske krize v Venezueli, javni dolg se je začel povečevati, zato je prišlo tudi do politične krize. Zaradi naraščanja revščine, povečevanja socialnih razlik in korupcije, so od leta 1958 vladajoče stranke prišle v nemilost in leta 1998 je nekdanji polkovnik v padalskih enotah Hugo Chavez postal predsednik (Zelik, 2004, str. 28). S t.i. »Plan Bolivar 2000« so financirali izgradnje šol, kampanje povečanja pismenosti prebivalstva in raznih cepljenj. Na mednarodni ravni Chavez nastopa kot zagovornik dežel v razvoju. Težave, ki so se z nastopom Chaveza še povečale, so povečevanje kriminalitete v Caracasu, militarizacija družbe in vključevanje vojaških vodij v državna podjetja (Zelik, 2004, str. 35).

8.1. Chavezov prihod na oblast

Zanimiv je način, kako je Chavez sprva prišel na oblast. Kljub temu, da je leta 1992 neuspešno vodil vojaški puč proti takratnemu predsedniku, se je vedno znova prikazoval kot zagovornik demokracije. V predvolilnih kampanjah je razglasil, da bo uvedel moratorij na plačevanje zunanjega dolga, po izvolitvi pa je vztrajno zagotavljal, da bo Venezuela izpolnjevala svoje mednarodne obveznosti, kar je seveda pozitivno. Ena njegovih predvolilnih obljub je bila pospeševanje razvoja malih podjetij in njihova razbremenitev, kar se je kasneje izkazalo za neresnično, saj je dajal in še daje prednost velikim državnim podjetjem. Chavez je pred svojo izvolitvijo dodobra izkoristil splošno nezadovoljstvo s političnim stanjem v državi, saj prebivalstvo, posebej množica socialno šibkih, ni zaupala strankam in politikom (The Economist Intelligence Unit, 1998 str. 1). Medtem ko so ostali protikandidati zagovarjali liberalizem in odprti trg, je Chavez stavil na socialistično karto in zmagal. Seveda je v svojih govorih vključeval tudi zmernejša politična prepričanja ter tako pridobil volivce sredine, vendar so ta stališča po volitvah izginila. Poleg prodajanja utopije socializma, ki so ji prebivalci Latinske Amerike naklonjeni, sta za Chavezovo zmago pomembni še dve stvari. Prvič, liberalizem oziroma liberalna ekonomska politika je v Venezueli in v marsikateri drugi državi v razvoju, popolnoma odpovedala. Dejstvo je, da trg ni sposoben reševati vseh problemov, še posebej ne socialne neenakosti, ki je izjemno pereča v teh državah. Volivci so to zaznali in niso bili naklonjeni politikom, ki so zagovarjali trg, edino alternativo pa je predstavljal Chavez. Prav tako je dobro izkoristil težave v šolstvu in sodstvu, dve pomembni veji, ki sta bili popolnoma nefunkcionalni. Druga pomembna tema je Chavezova obljuba, da bo pregledal vse privatizacijske posle prejšnjih vlad, saj je pri ljudeh prevladovalo prepričanje, da je šlo za korupcijska dejanja, iz katerih so se okoristili le nekateri, večina ljudi pa ni pridobila ničesar, kljub temu da je država izredno bogata z rudnimi viri.

Chavez je prisegel 2. februarja 1999. Medtem ko so prejšnje vlade zasledovale strategije privatizacije, se je Chavez odločil za popolnoma drugo strategijo. Zaradi rekordno nizkih cen nafte na svetovnih trgih ob prelomu tisočletja ni mogel izpolniti svojih volilnih obljub in zato je zmanjšal količino načrpane nafte v državi, da bi s tem dosegel povečanje cen na svetovnih trgih. Hkrati je močno lobiral pri drugih državah OPEC, naj storijo isto. Prav tako je hotel na novo izpogajati 60 let stare dogovore o plačevanju davkov s Phillips Petroleum in Exxon Mobilom. Ti dogovori so omogočali podjetjema, da sta plačevala davke po stopnji 1% prihodkov (Zelik, 2004, str. 48). Z vidika prebivalcev Venezuele je omejitev količine načrpane nafte ter dvig cen na svetovnih trgih pozitivna politična poteza. Za venezuelski proračun je to pomenilo dvig prilivov, kar je omogočalo povečanje državne potrošnje za izobraževanje in socialne transferje. Še pomembnejša poteza je bila prisiliti tuja podjetja k novim pogajanjem o črpanju nafte. Ker so bile prejšnje pogodbe sklenjene v izrazito korist tujih podjetij, lahko podprem Chavezovo potezo, saj je nerazumljivo, da je stopnja revščine v državi, tako bogati z nafto, tako visoka. Upravičeno lahko kritiziramo Chaveza pri porabi denarja, ki se je kasneje stekel v proračun. Zelo problematičen je ukrep, s katerim je državno podjetje postalo večinski lastnik naftne industrije, saj je padla količina načrpane nafte oz. produktivnost. Razlog, zakaj se strinjam s povečanjem davkov, je visoka cena nafte na svetovnem trgu in malo novih nahajališč, kar zagotavlja, da bodo tuje korporacije sprejele ponujene zahteve. Prav tako je težko razumljivo, da država s tolikšnim naftnim bogastvom ostaja revna in nerazvita, medtem ko naftne korporacije dosegajo rekordne dobičke v zgodovini. Dokler cena nafte na svetovnih trgih ostaja visoka in so prihodki za tuje korporacije še vedno višji kot stroški, bodo te ostale v Venezueli, ko pa bo cena nafte padla, se bodo umaknile, kar nas pripelje do naslednje težave. Dobički, ki jih ustvarja nacionalna naftna družba, se ne uporabljajo za investicije v naftni industriji, kar pomeni, da bo v primeru umika tujih naftnih družb proizvodnja nafte drastično padla.

V želji, da bi si podredil naftno industrijo v državi, je Chavez tujim naftnim podjetjem podal ultimat, v katerem je vsa naftna industrija vezana na sodelovanje s Petroleos de Venezuela (državnim naftnim podjetjem) in sicer z manjšinskim deležem tujih korporacij. Francoskemu Totalu in italijanski Eni, ki se s tem nista strinjali, so zasegli naftna polja. Tuje korporacije upravljajo 32 naftnih polj, kar predstavlja petino proizvodnje nafte. Večina podjetij je sprejela pogoje, ki jim jih je postavila venezuelska vlada (The Economist Intelligence Unit, 2006).

Chavez je zasledoval in še zasleduje cilj višjih cen nafte, na srečanju OPEC v juniju 2006 je bila Venezuela edina država, ki je hotela načrpati manj nafte, da bi dvignila ceno. Eden od razlogov je, da pod Chavezovo upravo Petroleos de Venezuela, državno energetska podjetje, načrpa 25% manj nafte in Venezuela ne more izpolnjevati kvote črpanja nafte (Zelik, 2004, str. 49). Upoštevati je potrebno, da je slabša produktivnost posledica slabe organizacije in nadzora, hkrati pa je Chavez delno vzpodbujal slabšo produktivnost, z namenom diskreditirati nekatere njemu nenaklonjene vodilne ljudi v državnem naftnem podjetju, da se jih je lahko znebil. Ne smemo pozabiti, da manj načrpane nafte dviguje cene, kar je eden od Chavezovih primarnih ciljev. Rekordne cene nafte so sicer pomenile več sredstev za socialne programe,

vendar je gospodarstvo ostalo odvisno od nafte in Chavezove vlade, privatni sektor je tako rekoč izginil.

8.2. Ekonomski rezultati Chavezove vlade

Politika namernega zasledovanja slabe produktivnosti, zaradi želje po doseganju višjih cen nafte, se je obrnila proti Chavezu. Prav ena izmed težav, s katero se bo Chavez soočil in se sooča danes, je produktivnost oz. količina načrpane nafte, ki pada. Kot sem že prej omenil, mu je to dejstvo sprva šlo na roko, vendar bo sčasoma preraslo v težavo. Sam za ta problem razglša za krivca zanemarjanje, slabo vodenje in mogočo sabotžo. Čeprav trdi, da Venezuela načrpa letno 3,1 milijona sodčkov na dan, pa podatki OPEC-a kažejo na produkcijo 2,75 milijona sodčkov dnevno, po nekaterih drugih podatkih pa le 2,17 milijona sodčkov. Po veliki stavki v PDVSA leta 2002 in odpustitvi 17.000 zaposlenih je količina načrpane nafte izjemno padla. Danes Venezuela proizvede manj kot 3 milijone sodčkov nafte na dan, kar je za polovico manj, kot je bilo načrtovano sredi devetdesetih let (Hoyos, 2007, str. 2).

Chavez je na novo usmeril Petroleos de Venezuela (PDVSA) in ga podvrigel večjemu vplivu Ministrstva za energetiko in nafto. Poskušal je tudi nacionalizirati nekatera nahajališča nafte z dvigovanjem davčnih stopenj pri nekaterih deljenih lastništvi s tujimi podjetji. Pojavljali so se načrti likvidacije sredstev, ki pripadajo podružnici PDVSA v ZDA, Citgo, vendar je Ministrstvo za energetiko uspešno prestrukturiralo podjetje (Zelik, 2004, str. 52).

Chavez se drži na oblasti s preverjenimi recepti komunističnih režimov. Najprej moramo omeniti zelo striktno preganjanje in onemogočanje opozicije. Njemu v prid je potrebno priznati, da zelo dobro obvlada javno nastopanje ter medijski prostor. Vsak nastop pred kamero, pa naj si bo to v palači Združenih narodov ali srečanje s kubanskim predsednikom Castrom, je zelo dobro načrtovan. Po drugi strani seveda ne moremo govoriti o medijski svobodi v Venezueli. Ekonomsko je eden od razlogov za njegovo popularnost kupovanje socialnega miru npr. z dvigom minimalne plače za 26%. Za razliko od ostalih komunističnih režimov mu to uspeva zaradi visokih cen nafte. Omejevanje obrestnih mer se mu lahko maščuje, saj so bile nekaj časa obrestne mere nižje od inflacije ter so tako bile realno negativne, kar je škodovalo bančnemu sistemu. Določena je bila tudi minimalna obrestna mera za varčevanje v višini 6,5%, kar naj bi vzpodbudilo prebivalce k varčevanju. Po drugi strani tako visoka obrestna mera odvrača od investiranja, kar je ena od mnogih zmot Chavezove ekonomske politike.

Chavezov režim bi lahko imenovali avtoritaren, saj je eliminiral politično opozicijo, svoboda govora je močno okrnjena in obvladuje vse vzvode državnih funkcij v državi. Po drugi strani je v primerjavi z ostalimi avtoritarnimi režimi relativno nekrvav (Corrales, 2006, str. 32). Na drugih in tretjih volitvah je Chavez zmagal s posrednim kupovanjem glasov revnega prebivalstva s pomočjo denarja iz naftnih poslov. Imel je tudi srečo, saj je prevzel

predsednikovanje v času, ko je cena nafte na svetovnih trgih rekordno visoka. Obvladovanje državnih institucij se je začelo s spremembo ustave, odpravo dvodomnega parlamentarnega sistema in vzpostavitev enodomnega, kjer za ustavne spremembe ni več potrebna dvotretjinska večina, ampak le še navadna večina. Ustavno sodišče je razširil na 32 sodnikov, kar je v nasprotju z njegovimi predvolilnimi obljubami, ko je zagovarjal krčenje državnih funkcij. Novi sodniki so seveda njegovi pristaši, tako si je pridobil vpliv nad ustavnim sodiščem. Zagotovil si je tudi nadzor nad vojsko, s tem ko je odpravil kongresni nadzor, je postal edini politik s vplivom nad vojsko, kar je v Latinski Ameriki neobhodno za obdržanje na oblasti. Pričel je tudi oblikovati paramilitaristično urbano vojaško rezervo, ki naj bi v prihodnje štela 2 milijona vojakov, seveda relativno dobro plačanih; tako si je kupil 2 milijona glasov, kar je zagotovilo za glasove na prihodnjih volitvah. Svoje socialne programe financira v glavnem s prihodki iz PDVSA, državnega naftnega podjetja, ki je popolnoma pod njegovo kontrolo. Tudi tukaj se pojavi vprašanje smiselne porabe proračunskih sredstev. Sredstva pridobljena s prodajo nafte, niso uporabljena za investicije ali infrastrukturo, ampak širjenje vpliva in velikosti vojske, ki je že sedaj večja in dražja kot v primerljivih državah. Pogovori o nakupu večjih količin dodatnega ruskega orožja, samo še poslabšujejo sliko o porabi proračunskega denarja.

Po nekaterih podatkih 30% in več revnih ne podpira Chaveza, kar pomeni da njegova politična podpora niso izključno revni, ampak tudi vojska in seveda ekstremni levičarji, ki so bili marginalizirani v preteklosti. Njegova strategija ne leži v prepovedi opozicije, ampak v nenehnem napadanju le te (Corrales, 2006, str. 36), kar je veliko bolj učinkovito in higiensko (ta izraz je bil velikokrat uporabljen v krogih slovenskih politikov in je primeren za to temo). Velikokrat je v svojih govorih uporabljal teorijo zarote večjih političnih strank, jih demoniziral skupaj z njihovimi voditelji, kar je povečini celo bilo res ter tako še povečevalo učinek na volivce. Druga stvar je polarizacija volilnega telesa, saj je za avtokrata pomembno da je čim manj volivcev na politični sredini. Chavezu je to uspelo s provokacijami na račun opozicije ter načrtom nacionalizacije in uvedbo nove ideologije v šolski sistem, kar je povzročilo radikalizacijo stališč opozicije. Reforma šolskega sistema, ki jo je Chavez uvedel, je zelo zanimiva tema. Program za vzpodbujanje pismenosti med prebivalstvom je velik uspeh in povezava med izobraženostjo prebivalstva, gospodarsko rastjo ter družbeno blaginjo je nedvoumna. Povečevanje investicij v šolstvo je hvalevredno, vendar ob podrobnejši analizi naletimo na nesmisel, ki ga prikazuje ta anekdota. Ko je predsednik Chavez vprašal študentko agronomije, ki je pravkar zaključila polovico seminarja o gojenju rib: "Ribe ležejo jajca, mar ne?", ta ni vedela kaj odgovoriti, saj so prvo polovico seminarja porabili za učenje socialistične ideologije in sploh niso omenjali rib. Tretjič, denar, ki mu je delno po naključju in delno ne, padel v naročje, deli zelo selektivno. Čeprav gre res večina denarja revnim, so nagrajeni le tisti, ki podpirajo njegov režim (Corrales, 2006, str. 38). Tako kot se za vsak socialistično absolutistični režim spodobi, so njegovi podporniki deležni izjemnih privilegijev, najsibodi denarnih ali drugih. Ko se je Chavez odločil »dati zemljo tistim, ki jo obdelujejo«, tega ni storil z neizkoriščenimi državnimi zemljišči, ki štejejo skoraj 50%, ampak z nacionaliziranimi, seveda pa so povečini zemljo dobili njegovi privrženci (v glavnem

vojska). Iz ekonomskega stališča je težava s takšno delitvijo zemlje nizka produktivnost, saj zemljo dobijo v obdelavo tudi tisti, ki za to niso niti usposobljeni niti nimajo izkušenj. Dodatne težave povzročajo centralno-planski sistem kmetijstva, ki nalaga sajenje določenih kultur na področjih, kjer sestava tal za to ni primerna. Delitev velikih posesti pomeni tudi, da veleposestniki, ki so doslej lahko izkoriščali prednosti ekonomije obsega, tega več ne morejo.

Primarna stvar na Chavezovem seznamu je seveda, kako dobiti volitve, kar je skupno vsem politikom. Pri tem je naredil korak naprej, tako da nenehno razmišlja o tem, kako razporediti elektorske glasove tako, da bo rezultat čim ugodnejši. Medtem ko običajno pridobitev potnega lista traja mesece, je država skoraj 500.000 izbranim tujcem v minimalnem času podelila volilno pravico. Chavezova znana protiameriška drža se je pričela komaj leta 2004, potem ko mu je na domačem političnem parketu zmanjkalo nasprotnikov. Veliko raziskav je pokazalo, da je dober način, kako zmagati volitve, prepričati volivce, da volijo proti nekemu in ne za nekoga. Potrebno je priznati, da Chavez zelo dobro obvlada to načelo. Če so nekateri leta 1998 in 2000 glasovali proti liberalcem, pa so 2006 glasovali proti predsedniku Bushu (predsedniku ZDA). Morda se sliši smešno, da volivci v Venezueli glasujejo proti nekemu, ki sploh ne kandidira, vendar gre za izkoriščanje proti liberalnega in imperialističnega vzdušja v Latinski Ameriki, kjer seveda predsednik ZDA posebej liberalizem. Prav tako je to dober način, kako preusmeriti pogled volivcev stran od domačih težav z revščino, kriminalom in korupcijo. Poleg tega je njegova javna podoba poleg posebljenega Robin Hooda postala še simpatični Don Kihot.

Težave za Chaveza so prevelike obljube o posojanju denarja in skorajda podarjanju nafte političnim zaveznicam, kot je Kuba. Obljube kot so izgradnja 200.000 stanovanj v Nikaragvi in posojilo 1 \$ mrd. Ekvadorju, bi se v prihodnosti lahko izkazale kot kapljica čez rob. Problematična je še vedno inflacija, ki znaša kljub precenjenosti valute 17%. Kupovanje zavezništva ni nič novega. Financiranje regionalne televizije Telesur, ki naj bi predstavljala alternativo CNN, je samo ena izmed političnih potez Chaveza, s katero skuša najti zaveznike v okolici. Venezuela je prav tako odkupila 538 milijonov \$ argentinskega dolga in v zameno za 17.000 zdravnikov povečala dobavo nafte Kubi (Using oil to spread revolution, 2005, str. 33-34).

Problem neenakosti dohodkov oz. delitev koristi od izkoriščanja naravnih bogastev je zlata jama za populiste, ki jo Chavez spretno izkorišča. Temelj prenovljenega zdravstvenega sistema je Barrio Adentro Mission, ki je bil ustanovljen aprila 2003. Venezuela je uvozila več kot 20.000 kubanskih zdravnikov in fizioterapevtov. Revne četrti oblikujejo komiteje (Comites de Salud), ki vodijo klinike. Zdravniki živijo pri družinah in v zasebnih prostorih ponekod tudi opravljajo svoje poslanstvo. Zdravstveno oskrbo je tako dobilo 17 milijonov prebivalcev, hkrati pa lahko kupujejo zdravila, ki jih subvencionira država in stanejo le 15% tržne cene (Gibbs, 2006, str. 276).

Iz ekonomskega vidika je največji nesmisel Chavezove ekonomske politike ustvarjanje velikih državnih podjetij, katerih cilj ni dobiček, ampak umetno ustvarjanje delovnih mest in ohranjanja proizvodnje. Veliko teh podjetij deluje v delovno intenzivnih panogah, ki proizvajajo proizvode z nizko dodano vrednostjo in se soočajo s stagnacijo, ali celo padanjem povpraševanja na trgu. Velike investicije v ta podjetja se nikoli ne bodo povrnila, saj gre zgolj za kupovanje socialnega miru. Skupno tem podjetjem je tudi nizka produktivnost, saj se management ne zaposluje na podlagi sposobnosti, znanja in izkušenj, ampak po politični liniji. Prav tako so odločitve managementa podvržene političnim ciljem in ne zahtevam trga. Veliko težavo predstavlja tudi zgrešena investicijska politika in nefleksibilnost teh velikih sistemov.

Leto dni po radikalni politični reformi se je predsednik Chavez posvetil reformam na ekonomskem področju. Razen prej omenjenega primarnega cilja nadzora nad naftno industrijo si je njegova vlada zadala cilj znižati inflacijo na 15–17% (od 20% leta 1999), znižati brezposelnost za dve odstotni točki na 16% in znižati proračunski deficit na 1,5–2% BDP. Pričakovana rast BDP je znašala leta 2000 2,2%, čeprav je BDP v letu 1999 padel za 7,2%. Delno so to dosegli s povečanjem javne potrošnje za 20%. Prednost pri razvoju infrastrukture naj bi imela stanovanja za socialno ogrožene, ceste in železnica, čeprav se to ni zgodilo. Danes vemo, da je bila prednostna naloga obračunavanje s političnimi tekmeči in prevzem večine državnih institucij. Davčne olajšave naj bi znašale 80% za investicije v kmetijstvo, 70% za turizem in 10% za gradbeništvo ter telekomunikacije. Vlada je prav tako znižala DDV za eno odstotno točko in sicer na 14,5%. Posojila z nizkimi obrestnimi merami so bila na voljo za investicije v malo gospodarstvo in kmetijske projekte. Eden večjih ciljev je bila oživitvev industrije aluminija, ki je stroškovno neučinkovita, nekonkurenčna in globoko zadolžena. Vlada še danes išče možne zasebne partnerje, vendar bo to izredno težko zaradi zmanjšanja investitorskega zanimanja za to državo. Vzrok za to je seveda politična situacija in nepredvidljivost odločitev in ravnanja predsednika Chaveza. Prav tako je nejasno pravno področje, saj se zakonodaja na področju izkoriščanja naravnih bogastev in industrijske proizvodnje, nenehoma spreminja (Collit, 2000, str. 2). Cilje, kot so zniževanje inflacije in zniževanje proračunskega deficita, moramo Chavezu šteti v dobro. Če mu je zniževanje proračunskega deficita delno uspelo, seveda ob visokih cenah nafte na svetovnih trgih, pa njegova politika ni obrodila sadov pri zniževanju inflacije. Njegova politika na tem področju je zelo nekonsistentna. S tem ko si je podvrgel centralno banko, se je znebil velikega kritika in potencialnega političnega konkurenta, vendar odvisna centralna banka ni dober temelj za krotenje inflacije. Sicer je omejil rast cen nekaterih dobrin oziroma jih zamrznil, po drugi strani pa nenehno zviševanje minimalnih plač ne pripomore k nižanju inflacije.

Težava za Chaveza bodo nastale, ker naftna industrija ne more sama podpirati celotnega gospodarstva Venezuele, prav tako pa ne ponuja dovolj delovnih mest. Ekspanzivna monetarna in fiskalna politika prinašata inflacijske pritiske, v primeru padca cen nafte pa proračunski deficit. Državna kontrola nad gospodarstvom se je še povečala, ko je Chavez zagrozil bankam, da bo znižal obrestne mere, če tega ne bodo storile same. Prav tako je

zamrznil menjalni tečaj, potem ko je venezuelski valuti grozila deprecijacija, ter cene nekaterih dobrin. Po zagroženi intervenciji centralne banke je prišlo do spora med Chavezom in omenjeno institucijo.

V času Chavezovega predsedovanja med leti 1999 in 2004 je BDP na prebivalca padel za 1-2%, vendar se je z nedavnim povečevanjem cen nafte, koncem stavk in z rastjo potrošnje v državi ekonomska situacija izboljšala. Rast BDP je v letu 2004 dosegla 18%, v letu 2005 9%, v prvem polletju 2006 pa 9,6%. Pomembno je poudariti, da je od leta 2004 do prve polovice 2006 zasebni sektor zrasel za 10,3%. Uradna statistika revščine prikazuje 10% padec. Po vladnih podatkih je brezposelnost padla za 7% od začetka Chavezovega predsedovanja. Inflacija v Venezueli je padla od 29,9% na 14,4% (Bodemer, 2004, str. 53).

Realno povečanje državne potrošnje je v letu 2004 znašalo 47%, čeprav ne smemo pozabiti dvomesečnega kolapsa v prvem kvartalu leta 2003, ki je bil posledica vsesplošne stavke. Nominalni proračunski prihodki so se povečali za 91% (realno za 55%), kar je omogočilo takšno povečanje potrošnje. Povečanje prihodkov je posledica ugodnih trendov na svetovnih naftnih trgih. Prihodki iz naftne industrije predstavljajo skoraj polovico državnega proračuna. V sredini maja je prišlo do drastičnega upada deviznih rezerv, za kar pa se je kasneje izvedelo, da je šlo za prenos denarja v sklad, ki bo financiral načrtovane vladne programe. Ker sklad ni del proračuna, poraba sredstev ni nadzorovana. Del sredstev naj bi bil namenjen gradnji dveh elektrarn ter ustanovitvi državne letalske družbe. Zaradi ugodnega gibanja cen na naftnem trgu se je Chavez odločil znižati DDV od 16% na 15% in odpraviti 1% davek na korporativna sredstva (Mackie, 2004, str. 18-23). V letu 2006 je prišlo do odprave davka na finančne transakcije, ki je znašal 0,5%. Prav nižanje davkov je naslednja stvar, ki mu jo lahko štejemo v dobro. V prihodnosti bi lahko nizki davki privabili tuje investitorje, pod pogojem da stabilizira politično in pravno okolje.

Ekonomski kazalci v letu 2005 in 2006 niso bili slabi, prav nasprotno, prihodki od nafte so zrasli za dve odstotni točki, drugi (davčni) prihodki pa za 1,8 odstotne točke. Največji delež tega je kljub znižanju davčne stopnje prispeval DDV, kar je posledica rasti potrošnje in investicij. Proračunski primanjkljaj je znašal v letu 2005 0,8% BDP, javni dolg pa 34,2% BDP (Mackie, Morris, 2006, str. 2-3).

Razen povečevanja minimalne plače na državnem nivoju, je Chavez dvignil plače vsem zaposlenim v javnem sektorju, najbolj tistim z nižjo izobrazbo. Potrebno je tudi poudariti, da so pokojnine vezane na rast minimalne plače, kar povzroča obremenitev pokojninske blagajne. Gospodarska rast je v povprečju med leti 1998 in 2005 znašala 1,5%, kar močno relativizira visoke podatke v prejšnjih dveh letih in ob letni rasti prebivalstva 2% pridemo do sklepa, da je realni BDP per capita v času predsednikovanja Chaveza negativen.

Cilji Chavezove ekonomske politike so zelo jasni, povečati vlogo države v gospodarstvu, ustanovitev velikih državnih podjetij, ki bodo konkurirala zasebnim na trgu, radikalna

sprememba lastništva kmetijskih površin in sodelovanje zaposlenih pri vodenju podjetij. Zaenkrat politika omejevanja cen in deviznih tečajev ostaja. Zaradi volitev v letu 2006 je fiskalna politika ostala izredno ekspanzivna. Čeprav so se davčni prihodki v letu 2005 povečali za skoraj 4% BDP, se je država vseeno soočala s proračunskim deficitom. Količina denarja v obtoku se izredno povečuje, kljub prizadevanjem centralne banke, da bi absorbirala likvidnost ter tako zbila inflacijo.

9. BOLIVIJA

Bolivija leži v osrednji Južni Ameriki in delno v Andih. Mesto La Paz je najvišje ležeče glavno mesto na svetu, in sicer leži na 3600 metrov nadmorske višine. Dežela je z dobrim milijonom kvadratnih kilometrov površine ogromna, čeprav v njej živi samo 9 milijonov prebivalcev. Od tega živi 80% prebivalcev v trikotniku med jezerom Titicaca na severu ter mestoma Potosi na jugu in Santa Cruzom na vzhodu. Bolivija je zelo bogata z nahajališči rude in ima drugo največje nahajališče zemeljskega plina v Južni Ameriki, hkrati ima najnižji BDP na prebivalca na kontinentu. Eden izmed vzrokov, zakaj je prišlo do krize, zagotovo leži v nastanku državnih meja Bolivije skozi zgodovino (Wikipedia, 2007).

Bolivija je ime dobila po Simonu Bolivarju, ki je osvobodil Latinsko Ameriko španskih kolonialistov. Republika Bolivija je nastala leta 1825 in je obsegala dva milijona kvadratnih kilometrov, od Pacifika do Amazonke. Dežela je bila v času nastanka relativno bogata in je imela med drugim zelo znan rudnik srebra v Potosiju. Rudna bogastva, velika površina in relativno visok življenjski standard so vzpodbudili zavist v sosednjih državah in v šestdesetih letih vojne je država izgubila polovico svojega prvotnega obsega, med drugim tudi obalno provinco Antofagasta in s tem dostop do Pacifika. Leta 1901 je Bolivija izgubila provinco Acre, ki jo je prevzela Brazilija, izredno pomembno zaradi pridelave kavčuka (Wikipedia, 2007).

Vsi ti porazi v vojnah so še danes prisotni v kolektivni zavesti Bolivijcev, najhuje pa jih je prizadela izguba dostopa do Pacifika. Nahajališča zemeljskega plina so našli v zgodnjih devetdesetih letih v pokrajini Santa Cruz. Do nedavnega so jih izkoriščala tuja energetska podjetja (Exxon Mobil, Repsol in Total) in transportirala plin v Argentino ali Brazilijo. Po prelomu tisočletja so našli nova nahajališča v Tariji in takratni predsednik Lozada je hotel zemeljski plin izvažati v Mehiko in ZDA preko plinovoda, ki bi ga gradili skozi Čile. Načrt je naletel na burno reakcijo v javnosti, ker prebivalci niso želeli posredno financirati starega sovražnika Čile s prihodki od plinovoda. Ti nacionalistični protesti so Bolivijcem dali možnost izraziti nezadovoljstvo in zagotoviti prelomni trenutek v zgodovini Bolivije (Krennerich, 2003, str. 43).

Za razumevanje dogodkov je pomemben podatek, da je od devetih milijonov prebivalcev 70% indijanskega porekla. Ti pripadajo štiridesetim jezikovno-plemenskim skupinam, najpomembnejši so (Wikipedia, 2007):

- Aimari, ki oblikujejo večino prebivalstva in živijo v Altiplanu ter na drugi strani meje v Peruju,
- Ketčui, ki živijo v bolivijskem visokogorju Cochabamba in
- Guarani, ki živijo na jugu in vzhodu države.

Ostalih 30% prebivalstva so potomci španskih kolonialistov in mestici. Ti večinoma živijo v mestih La Paz, Sucre in Santa Cruz. Aimari in Ketčui so v času kolonizacije izgubljali rodovitno zemljo in so bili prisiljeni delati v rudnikih srebra ter kositra. Občutek, da so drugorazredni državljani in niso deležni bogastva, ki je v Boliviji, jim je ostal še danes. Še posebej jih je prizadela liberalizacija v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je prišlo do zaprtja državnih rudnikov kositra v letu 1985. V tem času se je v regiji Chapare razvila pridelava koke. Tradicionalno jo uporabljajo v čaju, vendar se je zaradi večjega povpraševanja v ZDA in gospodarske krize pridelava koke spremenila v proizvodnjo kokaina. Danes je pridelava koke ena najmočnejših gospodarskih panog v državi in Bolivija je tretji največji proizvajalec koke na svetu (Wikipedia, 2007).

Deregulacija je nazadnje pripeljala do nastanka indijanskih gibanj, ki so zahtevala odstop vlade. Prvo znano gibanje je nastalo leta 2000, in sicer ga je ustanovil Felipe Quispe. Prvotno je zahtevalo vzpostavitev socialne strukture kot so jo poznali stari Inki (Ayullu sistem). Leta 2004 je gibanje postalo radikalnejše in začelo pozivati k prisvojitvi surovin s strani ljudstva, botrovalo je umorom lokalnim politikov. Še pomembnejše je Gibanje k socializmu, ki ga je organiziralo združenje pridelovalcev koke, njihov voditelj je bil Evo Morales, ki je na predsedniških volitvah 2002 prejel 21% glasov, 18. 12. 2005 pa je na izrednih volitvah zmagal in postal prvi indijanski predsednik Bolivije (Krennerich, 2003, str 67). Med tremi največjimi indijanskimi skupinami se redno pojavljajo zahteve po delitvi Bolivije na tri dele, hkrati pa podjetniki in potomci španskih kolonialistov zahtevajo avtonomijo regije okrog Santa Cruza po španskem vzoru (Krennerich, 2003, str 73).

Z izvolitvijo Moralesa za predsednika je prišlo do drastičnih sprememb. 1. 5. 2006 je izdal odlok, s katerim je nacionaliziral naftno in plinsko industrijo, hkrati pa napovedal val nacionalizacij v rudarstvu, gozdarstvu in kmetijstvu. Nahajališča nafte in plina je zavzela vojska, Morales pa je od tujih energetskega podjetja zahteval, da naj svojo proizvodnjo v šestih mesecih ponudijo v odkup državnim podjetjem, podjetja, ki tega ne bi spoštovala, pa morajo zapustiti Bolivijo. V državi največ posluje brazilsko podjetje Petrobras, špansko–argentinski Repsol YPF, British Gas in British Petroleum ter francoski Total. Bolivija proizvede približno 40.000 sodčkov nafte na dan, prihodek od nafte in zemeljskega plina pa predstavlja 15% BDP.

9.1. Bolivijska plinska vojna

Bolivijska plinska vojna je socialni konflikt v Boliviji, ki se je vrtel okrog izkoriščanja zemeljskega plina. K temu lahko prištejemo proteste v letu 2005 in izvolitev Eva Moralesa za

predsednika. Pred temi protesti so se pojavljali podobni, kot so bili protesti v Cochabambi letu 2000, ki so bili uperjeni proti privatizaciji vodovoda (Wikipedia, 2007).

Korenine konflikta segajo v vladno politiko izkoriščanja zemeljskega plina, prepovedi sajenja koke, korupcijo in vojaške posege zoper proteste. Neoliberalna vlada de Lozade je sredi devetdesetih let prodala 26 ugodnih koncesij tujim podjetjem, ne da bi za to pridobila soglasje kongresa, kot je to zahtevala ustava. Oktobra 2003 je bolivijska plinska vojna dosegla prvi vrhunec z odstopom de Lozade. Protesti in cestne zapore s strani staroselcev in delavcev so ohromili državo. Podpredsednik države je 18. 6. 2004 razpisal referendum s petimi vprašanji glede zakonov in izkoriščanja zemeljskega plina, vendar se je izognil vprašanju nacionalizacije. Referendumska vprašanja so bila sledeča:

1. Ali se strinjate z ukinitvijo zakona o fosilnih gorivih (št. 1689), ki ga je sprejel Gonzalo Sanchez de Lozada?
2. Ali se strinjate, da naj država spet postane lastnik nahajališč fosilnih goriv?
3. Ali se strinjate, da se naj Yacimientos Petroliferos Fiscales Bolivianos ponovno vzpostavi in obnovi družbeno lastništvo v delno privatiziranem naftnem podjetju, da bo tako spet prevzelo delovanje v vseh fazah proizvodnje fosilnih goriv?
4. Ali se strinjate s politiko predsednika Carlosa Mese o uporabi zemeljskega plina kot strateške surovine, da bi tako dosegel suveren in rentabilen dostop do Pacifika?
5. Ali se strinjate, da naj Bolivija izvaža zemeljski plin v okviru nacionalne strategije, ki bo zagotavljala pokrivanje bolivijskega povpraševanja, ki bo vzpodbujala predelavo plina znotraj bolivijskega teritorija, vpeljavo davkov do višine 50 % na proizvodnjo naftnih ter plinskih družb v korist naroda in da se večina prihodkov iz izvoza in proizvodnje plina uporabi za izobraževanje, zdravstvo, infrastrukturo ter zaposlovanje?

Vseh pet vprašanj je bilo potrjenih, kar je bil prvi pokazatelj, da se stvari nagibajo v smeri nacionalizacije (Wikipedia, 2007). Maja 2005 je bolivijski kongres sprejel nov zakon, ki je povečal državne prejemke od izkoriščanja zemeljskega plina. Med protestniki so se kljub temu pojavljale zahteve po popolni nacionalizaciji in večjemu vplivu staroselcev v politiki. Nosilca teh zahtev sta bila Evo Morales in Felipe Quispe. Junija 2006 je bil podpredsednik Mesa prisiljen odstopiti in konec leta je Evo Morales postal predsednik (Wikipedia, 2007).

Največ, kar 85 % vseh nahajališč zemeljskega plina, se nahaja v Tariji, 10,6 % v Santa Cruzu, 2,5 % pa v Cochabambi. Z zmanjševanjem pomena rudnikov kositra je črpanje zemeljskega plina postalo panoga z največ tujih investicij. Cena, po kateri je Bolivija prodajala zemeljski plin, je znašala v povprečju 1,15 \$ za 10.000 kubičnih metrov zemeljskega plina Braziliji in 1,12 \$ za 10.000 kubičnih metrov Argentini. V primerljivem obdobju je bila cena zemeljskega plina na borzi v New Yorku 2,28 \$ za 10.000 kubičnih metrov (Wikipedia, 2007).

Novi zakon leta 2005 je vrnil pravno lastnino vseh surovin državi in določil delež prihodka, ki ga morajo podjetja plačati državi, na 18%, vendar je povečal davek na dobiček od 16% na 32%. Zakon je hkrati govoril o tem, da morajo za 76 pogodb, sklenjenih s tujimi podjetji, na

ново opredeliti pogoje črpanja in prodaje. Zaradi nejasnosti glede novih pogajanj o pogodbah so tuja podjetja prenehala investirati v ta sektor (Wikipedia, 2007).

Moralesov dekret je vključeval državni nadzor nad vsemi plinskimi polji, podjetja so dobila 6 mesecev za sklenitev novih pogodb, primorana so bila prodati 51% lastnine bolivijski vladi, dve največji polji morata sedaj odstopiti 82% proizvodnje državi, ostala polja pa 60%, detajli novih pogodbe so se določali od primera do primera (Wikipedia, 2007).

Jezo socialističnih gibanj zaradi neoliberalnega modela zlahka razložimo z makroekonomskimi dejstvi. Leta 1980 je BDP per capita znašal 940 \$, leta 2005, po 25 letih liberalizma, pa 960 \$. Statistika kaže, da 58,6% prebivalstva živi pod mejo revščine, na podeželju je ta odstotek še bolj dramatičen, in sicer 90% (Wikipedia, 2007).

Human Development Report pravi, da prebivalci ruralnega dela Bolivije živijo z manj kot enim Bolivianom na dan, kar ustreza protivrednosti 10 ameriških centov. Če vemo, da se polovica prebivalstva ukvarja s kmetijstvom in so potomci staroselcev, hkrati pa velika večina rudarjev in delavcev izhaja iz iste družbene skupine, so socialni nemiri logična posledica (Wikipedia, 2007).

Morales je svojo predvolilno kampanjo temeljil na nacionalistično socialističnih sloganih, katerih bistvo je poprava krivic, storjenih večinskemu avtohtonemu (indijanskemu) prebivalstvu, enakomernejši razdelitvi zemlje in premoženja ter nacionalizaciji naravnih bogastev, predvsem zemeljskega plina. Sprva je predstavil načrt, ki naj bi pravičneje razdelil zemljo med prebivalstvo, kjer bi v roku petih let razdelili skoraj 20 milijonov hektarjev neobdelovane državne zemlje. Če so načrt o nacionalizaciji plinskih polj vznemirili predvsem tuje investitorje oziroma korporacije, pa je delitev zemlje vznemirila predvsem belo elito - veleposestnike v mestu Santa Cruz, ki je gospodarsko središče Bolivije (Emerging markets monitor, 2006, str. 13). Nacionalizacija zemlje bi lahko še poslabšala že tako skrhanе odnose med večinskim indijanskim prebivalstvom in potomci španskih kolonialistov, ki že dolgo zahtevajo vsaj delno neodvisnost regije, ki vključuje mesto Santa Cruz. Morales načrtuje tudi novo delitev oz nacionalizacijo gozdov ter številnih rudnikov v državi.

Načrt bolivijskega predsednika Lozade je bil delno privatizirati telekomunikacije, energetiko ter transport in sicer z ustanovitvijo podjetij z mešanim kapitalom, 49% bi tako predstavljal zasebni kapital, 51% pa državno lastništvo. Tako bi država obdržala lastništvo, obenem pa bi pridobila investicije, nova delovna mesta in gospodarsko rast. Načrt je bil dober v teoriji, vendar se je zaradi preoptimističnih napovedi in korupcije pri sklepanju pogodb z zasebnimi lastniki sfizil. Državno energetska podjetje je bilo razdeljeno na tri podjetja, dve sta se ukvarjali s črpanjem, eno pa s transportom plina. Večinski delež so oddali brez plačila tujim korporacijam (Enron in BP), v zameno za obljubljenе prihodnje investicije. Sprejet je bil nov zakon, ki je predal dodatnih 108 mrd \$ plinskih rezerv, infrastrukture ter industrije zasebnim lastnikom, hkrati pa je znižal maržo, ki jo ti zasebniki plačujejo od pridobivanja plina od 50%

na 18% (zakon je bil pogoj za odobritev posojila IMF). Kasneje je Lozadin naslednik Banzer za drobiž prodal še preostalo infrastrukturo (Luoma, Gordon, 2006, str. 23). Od prvotnega načrta, kjer bi naj Bolivija obdržala večinski delež, ni ostalo nič, prav tako ni prišlo do obljubljenih investicij, tuje korporacije so preselile predelavo plina v Argentino in Brazilijo ter tako odvzele Boliviji posle z večjo dodano vrednostjo. V času privatizacije je količina načrpanega plina narasla za 65%, proračunski prihodki pa le za 10%. Po delni nacionalizaciji je prišlo do prvega škandala, povezanega s korupcijo in razglasitvijo, da državno energetska podjetje YPFB ni sposobno prevzeti distribucije goriva, kot je zahteval Moralesov dekret 1.5.2006 (Luoma, Gordon, 2006, str. 25). Kmalu za tem je vlada razglasila začasno prekinitev nacionalizacije zaradi pomanjkanja resursov za zagotavljanje delovanja plinske in naftne industrije.

Prvi Moralesov ukrep je bil odkup večinskega deleža državnega energetskega podjetja po tržni ceni in povišanje obdavčitve dveh največjih plinskih polj za 32 odstotnih točk. Prav tako so obnovili pravico vlade, da določa ceno plina. Dolgoročni cilj Moralesove vlade je pretvoriti Bolivijo iz izvoznika surovin v veliko industrializirano državo, ki bo proizvajala proizvode z visoko dodano vrednostjo, ki bodo temeljili na naravnih resursih, ki jih država premore. Glavne panoge naj bi bile proizvodnja gnojil, sintetičnega dizelskega goriva, električne energije in plastike, Bolivija pa bi naj postala glavni dobavitelj plina v celotni Latinski Ameriki. Strateške partnerje oziroma investitorje naj bi predvidoma iskali v Rusiji in azijskih državah, kar sovпада s političnim prepričanjem Chavez-Castrove levičarske naveze, h kateri lahko prištejemo tudi Moralesa. Relativen uspeh Moralesovih reform je viden v povečanju davčnih prilivov za več kot 38% (merjeno septembra 2006), hkrati pa svetovna banka pričakuje 5% proračunski suficit, kar je glede na pretekla obdobja pričakovano (Andean Group Monitor, 2007, str. 8). Vlada v Boliviji se sooča z dvema velikima težavama, ki bi jo lahko spodnesla: prvič, izguba podpore rudarjev, ki se je dogodila po nasilnih protestih, zaradi razlik v plačilu državnih in ostalih rudarjev in drugič, delitev zemlje, še posebej če bo prišlo do nacionalizacije zasebne lastnine.

Morales je podobno kot Chavez izdal odlok in prisilil tuje korporacije, da sprejmejo manjšinski delež pri izkoriščanju črpališč zemeljskega plina. Za manjša črpališča bo delež prihodkov državnega podjetja YPFB znašal 50%, pri velikih črpališčih pa se bo odstotek gibal med 50% in 82%, odvisno od stroškov črpanja. Nekateri izmed teh dogovorov bodo trajali tudi do 30 let, letno pa naj bi državna blagajna postala bogatejša za 4 milijarde dolarjev (Latin America Monitor, 2006, str. 3).

Ob koncu izteka šestmesečnega roka, ki ga je bolivijska vlada postavila za sklenitev novih pogodb s tujimi podjetji, ki so se nanašale na črpanje in prodajo fosilnih goriv, je brazilski Petrobras sklenil novo pogodbo. Glede na preliminarna poročila predstavlja pogodba modifikacijo prvotnih vladnih zahtev. Sporazum s Petrobrasom je zagotovil dobavo plina Braziliji, vendar ni prišlo do dogovora glede cene (Andean Group Monitor, 2006, str. 8) Davčni prihodki so se leta 2006 povečali za 7% BDP. Če je deficit v javnem sektorju leta

2005 znašal 2,3%, pa je za leto 2006 predviden suficit v višini 5% BDP (Out of Gas, 2006, str. 35-36). Nekaj ur za tem, ko je Morales nacionaliziral plinska polja je, Petrobras ustavil vse investicije in prekinil širitev plinovoda med obema državama. Petrobras črpa 40% bolivijske nafte in 57% zemeljskega plina. Čeprav Bolivija potrebuje brazilski trg in Brazilija potrebuje bolivijske surovine, pa je Bolivija v prednosti, saj pokriva 7% brazilske energetske porabe (Guerrero, 2006, str. 8).

Brazilija se znašla v zelo nezavidljivem položaju. Polovico porabe zemeljskega plina uvažajo iz Bolivije, prav tako so prispevali večji del petih milijard dolarjev tujih investicij v infrastrukturo za črpanje in transport zemeljskega plina. Milijardo in pol USD je bilo namenjeno črpanju, produkciji, transportu ter rafinerijam, pri tem pa ni upoštevan večinski delež pri dve milijardi USD vrednem plinovodu med Bolivijo in Brazilijo (Morales the Bountiful, 2006, str. 34). Sedanji položaj ima tudi širši politični vidik. Brazilija je dolgo želela postati vodilna država Latinske Amerike, vendar so jo nedavni dogodki v Venezueli in Boliviji zasenčili, čeprav je ekonomsko Brazilija še vedno osrednja latinskoameriška država. Prav odvisnost od bolivijskega plina je najbolj prizadela Brazilijo (The Diminishing of Brazil, 2006, str. 43-44).

10. SKLEP

Latinska Amerika, zlasti Venezuela in Bolivija, nihata med ekstremnim liberalizmom, ki je zavladal v osemdesetih prejšnjega stoletja in ekonomskim nacionalizmom v obliki delnega socializma, ki se prebija na plan danes. Prostemu trgu in liberalizmu ni uspelo ugoditi željam prebivalstva po večji socialni pravičnosti in blaginji, zato so iskali alternativo. Globalizacija v devetdesetih letih je še bolj poglobila socialne razlike in ni prinesla rešitev. Ob skokovitem porastu cen surovin v zadnjih petih letih so ljudje v državah, bogatih z rudnimi bogastvi, zahtevali del pogače, katere veliko večino so pripravile multinacionalke. Jeza prebivalstva je še bolj razumljiva, če upoštevamo, da so energetska podjetja dosegala rekordne dobičke, gospodarski položaj v nekaterih državah, bogatih z naravnimi bogastvi, pa se je celo poslabšal.

Dodaten problem je predstavljalo dejstvo, da so multinacionalke, ki so izkoriščale naravna bogastva, v tuji lasti, kar je še bolj vzpodbudilo vzpon politike ekonomskega nacionalizma. Dokaz za to je ponovna izvolitev Chaveza v Venezueli, ki je v svoje predvolilne nastope redno vključeval obsojanje politike ZDA za slab položaj gospodarstva Latinske Amerike. Nikakor ne smemo demonizirati Chavezove politike. Nekateri ukrepi so pohvalni, še posebej je potrebno poudariti povečevanje proračunskih prihodkov, kjer je zelo uspešen. Na drugi strani pa je poraba tega denarja neracionalna, delno celo močno politično selektivna. Velike vsote se porabljajo v korist Chavezov podpornikov in vojske.

Moralesovo politiko lahko ocenimo podobno. Izredno uspešen je pri povečevanju proračunskih prihodkov, dvomljivo pri njihovi porabi. Za razliko od Chaveza se Morales bolj

drži demokratičnih načel in vodi malenkost bolj demokratično politiko, kljub temu da tudi poskuša povečati svoj vpliv v državnih institucijah.

Socializem ali komunizem je zelo privlačen za ljudi, ki trpijo pomanjkanje, ki prebivajo v državah, kjer so ogromne socialne razlike. Ob večjem deležu socialno ogroženih ljudi v državi so večje možnosti za radikalen preboj v družbenem sistemu. Upravičeno se lahko vprašamo, ali je po več kot šestih desetletjih nezadovoljivih globalnih izkušenj s komunizmom v Sovjetski Zvezi, Jugoslaviji, Kubi, Aziji, itd. še vedno mogoče ljudi prepričati z iluzijami, ki jih socializem ponuja. Odgovor je očitno kratkoročno pritrđen, vprašanje pa je kam takšna politika vodi.

Dejstva kažejo, da liberalistična politika osemdesetih letih ni uspela držati svojih obljub o povečanju blagostanja, zmanjševanju revščine, socialnih razlik in drugih perečih težav, s katerimi se sooča Latinska Amerika. Še huje je, da je neoliberalistična politika pripeljala do množičnega izkoriščanja prebivalcev in naravnih bogastev držav v razvoju, ponekod pa celo poslabšala socialni položaj prebivalstva. Zato ni čudno, da so prebivalci Latinske Amerike nezadovoljni in iščejo načine, kako bi se lahko izkopali iz krize.

Na drugi strani se moramo vprašati, ali so socialistične težnje, ki so v obeh primerih privedle do nacionalizacije naftnih in plinskih polj, res najboljši odgovor na težave in če bodo držale obljube, ki jih dajeta omenjena predsednika. Odgovor ekonomistov je očiten – ne. Seveda ni vse tako preprosto. Ko se pogledimo v položaj prebivalcev, še posebej tistih, ki živijo na socialnem dnu, je jasno, da se bodo oprijeli vsake rešitve iz bede, pa če je strokovno še tako nemogoča. Večina teh ljudi nima izobrazbe in ne more racionalno presojeti svojih odločitev, zato so zlahka plen populistične demagogije. Tudi če se je situacija v Venezueli malenkostno izboljšala, je to posledica ugodnih trendov na svetovnih trgih surovin, predvsem cene nafte, ne pa smotrne Chavezove politike.

Moč populističnega zavajanja ljudi je vidna povsod, kjer se je uspel zasidrati chavistični model socializma. Ob gledanju televizijskih posnetkov vojaških parad, državnih proslav ali sej centralnih komitejev na Kitajskem, Severni Koreji, Kubi, nekaj v Jugoslaviji ali Sovjetski zvezi vidimo povsod isto sliko, ki se v veliki meri ponavlja v Boliviji in Venezueli. Prikazovanje blišča in navideznih uspehov ima namen ohranjanja oblasti. Zanimivo je, da je Kuba po številu zdravnikov na prebivalca ena izmed vodilnih držav na svetu, na drugi strani pa večina prebivalstva nima vode, ker kronično primanjkuje vodovodarjev. V kapitalizmu bi položaj uredil trg, v socializmu je to ena izmed glavnih pomanjkljivosti. Čeprav zveni prav neverjetno, se v vsaki družbi pojavljajo številni posamezniki, ki kljub odkritju vseh dejstev, pozitivnih in negativnih strani socializma, zagovarjajo ta sistem. Glede na težave, ki so privedle do zloma tega sistema, je ponavljanje napake z močno vlogo države in dolgoročno nevzdržno ekonomsko in socialno politiko slaba izbira tudi za Bolivijo in Venezuelo. S kakšnimi posledicami se bo zlomil ta sistem, je še vprašanje, za ekonomiste pa je to dolgoročno nevzdržen položaj.

LITERATURA

1. Barrios Harald: *Demokratie in Lateinamerika: Aus Politik und Zeitgeschichte*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2000. 21 str.
2. Beck Ulrich: *Kaj je globalizacija (Zmote globalizma-odgovori na globalizacijo)*. Ljubljana : Krtina, 2003. 213 str.
3. Bodemer Klaus et al.: *Lateinamerika Jahrbuch 2004*. Frankfurt a. M. : Vervuert, 2004. 287 str.
4. Brown Harry Gunnison: *The Appeal of Communist Ideology*. *American Journal of Economics and Sociology*, Ames, 2(1943), 2, str. 161-174.
5. Carter Michael R., Barrett Christopher B.: *The Economics of Poverty Traps and Persistent Poverty: An Asset-based Approach*. *Journal of Development Studies*, Abingdon, 42(2006), 2, str. 178-199.
6. Castada Jorge G.: *Latin America's Left Turn*. B.k. : Foreign Affairs, 2006. 65 str.
7. Crane George T.: *Imagining the Economic Nation, Globalisation in China*. *New Political Economy*, Abingdon, 4(1999), 2, str. 215-232.
8. Corrales Javier: *Hugo Boss*. *Foreign Policy*, Washington, 152(2006), 10, str. 32-40.
9. Čebulj Jernej: *Sodobni protekcijonizem: ameriške carine na jeklo, Evropa in Slovenija*. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska Fakulteta, 2002. 44 str.
10. Dauman Jan: *Economic Nationalism: A Growing Threat to International Trade*. *Management Review*, New York, 72(1983), 5, str. 29-30.
11. Frieden A. Jeffry, Lake A. David: *International Political Economy, Perspectives on Global Power and Wealth*. London : Routledge, 1995. 545 str.
12. Gibbs Terry: *Business as unusual: What the Chavez era tells us about democracy under globalization*. *Third World Quarterly*, Abington, 27(2006), 2, str. 265-279.
13. Gregor Laura: *Družbeno-ekonomska misel dr. Aleša Ušeničnika*. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2001. 45 str.
14. Hanke Steve: *Friedman's Road Maps*. *Forbes*, New York, 179(2007), 5, str. 108.

15. Hans Hagen Hartel: The Threat of Economic Patriotism. *Intereconomics*, Dordrecht, 41(2006), 2, str. 58-59.
16. Held David: *Global Transformations*. Cambridge : Polity Press, 2001. 253 str.
17. Held David: *Globalization/Anti Globalization*. Cambridge : Polity Press, 2001. 264 str.
18. Helleiner Eric, *Economic Liberalism and it's Critics: the Past as Prologue?*. *Review of International Political Economy*, Abingdon, 10(2003), 4, str. 685-696.
19. *Facing Up to Inequality in Latin America - Economic and Social Progress in Latin America. 1998–1999 Report*, Washington D.C. : Inter-American Development Bank, 1998. 158 str.
20. Krennerich Michael: *Demokratie in Lateinamerika: Aus Politik und Zeitgeschichte*, Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2003. 256 str.
21. Krumwiede Heinrich-Wilhelm: *Politisches Lexikon Lateinamerika*. München : Beck, 2003. 514 str.
22. Kumar Andrej: *Mednarodna ekonomika*. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1999. 258 str.
23. Kurlantzick Joshua: *South America Takes on Free Trade*. *World Trade*, Troy, 19(2006), 11, str. 52-55.
24. Lee Eddy, Vivarelli Marco: *The Social Impact of Globalization in the Developing Countries*. Geneva : *International Labour Review*, 2006. 189 str.
25. Luoma Aaron, Gordon Gretchen: *Turning Gas into Development in Bolivia*. *Dollars and Sense*, Boston, 268(2006), str. 22-29.
26. Makdissi Paul, Nguyen Manh Hung, *Escaping the poverty trap in a developing rural economy*. *Canadian Journal of Economics*, Oxford 37(2004), 1, str. 123-139.
27. Navarro Vincent: *The Worldwide Class Struggle*. *Monthly Review: An Independent Socialist Magazine*, 58(2006), 4, str. 18-33.
28. Nohlen Dieter: *Demokratie in Lateinamerika zwischen historischer Instabilität und Konsolidierungsperspektive*. Frankfurt/M. : Knud Krakau, 1992, 160 str.
29. Nolte Detlef: *Demokratie kann man nicht essen – Zur politischen Lage in Lateinamerika*. Hamburg : Institut für Iberoamerika, 2002. 182 str.

30. Portes Alejandro: Latin American Class Structures - Their Composition and Change during the Neoliberal Era. New Jersey : Princeton University, 2003. 77 str.
31. Pugel A. Thomas, Lindert H. Peter: International Economics. 11. izdaja. Boston : Irwin/Mcgraw-Hill, 2000. 709 str.
32. Ribnikar Ivan: Finančni zlom plansko-tržnega (ali tretjega) ekonomskega sistema. Teorija in praksa, Ljubljana, 28(1991), 1-2, str. 23-31.
33. Robertson Roland: Globalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity v Global Modernities. London : Sage Publications, 1999. 245 str.
34. Sangmeister Hartmut et al., Lateinamerika Jahrbuch. Frankfurt am Main : Vervuert, 2003. 322 str.
35. Senjur Marjan: Makroekonomija majhnega odprtega gospodarstva. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1995. 502. str
36. Svetličič Marjan: Svetovno podjetje. Ljubljana : Znanstveno in publicistično središče, 1996. 426 str.
37. Wade Robert Hunter, On the causes of Increasing World Poverty and Inequality, or Why the Matthew Effect Prevails. New Political Economy, Abingdon, 9(2004), 2, str. 163-188.
38. Waters Malcolm: Globalization. London : Routledge, 2000. 385 str.
39. Zelik, Raul et al.: Made in Venezuela. Berlin : Assoziation A. 2004, 350 str.
40. Zupančič, Nataša: Nekateri značilnosti multinacionalnih korporacij in njihov vpliv na manj razvite države. Naše gospodarstvo, Ljubljana, 47(2001), 5/6, str. 486-505.

VIRI

1. Arte TV. [URL: <http://www.arte.tv/de/geschichte-gesellschaft/mit-offenen-karten/392,CmC=1058818.html>], 23.1.2007.
2. Assessing The Gas Deal. Latin America Monitor: Andean Group Monitor, Washington, 23(2006), 12, str. 8.
3. BBC News. [URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4837150.stm>], 20.3.2007.

4. Bloomberg.
[URL: <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=10000086&sid=aDjIGAXODbj4>],
23.5.2007.
5. Bolivia Nationalised. Business Latin America, Washington, 41(2006), 11, str. 1.
6. Bolivia: Land Reform Won't Go Down Quietly. Emerging Markets Monitor, London,
12(2006), 11, str. 13.
7. Boycott To Thwart Morales?. Latin America Monitor, Washington, 24(2007), 1, str. 8.
8. Capitalism Magazine. [URL: <http://www.capmag.com/article.asp?ID=576>], 24.4.2007.
9. Economic Policy 2006: Country Profile Venezuela.
[URL: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=2&hid=101&sid=cddb1a5e-5fb3-41fe-452-f40526042039%40sessionmgr107>], 20.6.2007.
10. Globalisation: it's all theory. New Statesman, London, 130(2001), 4547, str. 4-5.
11. Goodwin Moye, The HIPC Initiative: A Collaborative Effort to Disentangle Poor
Countries from Debt-Poverty trap. PA Times, Washington, 30(2007), 3, str. 4.
12. Guerrero Antonio: Bolivia gets Brazil over a barrel. Global Finance, New York,
20(2006), 6, str. 8.
13. Hoyos Carola: Petroleos de Venezuela. Financial Times, Frankfurt, 95(2007), 5234, str.
2.
14. Mackie Fiona, Morris Emily: Country Report Venezuela. Economic Policy Outlook, New
York, 2006, str. 2-24.
15. Mackie Fiona, Thody Justine: Country Report Venezuela. Economic Policy, New York,
2004, str. 18-23.
16. Morales the Bountiful. The Economist, London, 38 (2006), 8508, str. 35-36
17. Out of Gas. The Economist, London, 380(2006), 8491, str. 34
18. Solving poverty. [URL: <http://www.solvingpoverty.com/>], 24.4.2007.

19. The Diminishing of Brazil. *The Economist*, London, 379(2006), 8477, str. 43-44.
20. UN Economic Commission for Latin America and the Caribbean. [URL: <http://www.eclac.com>], 24.2.2007.
21. Using oil to spread revolution. *Economist*, London, 376(2005), 8437, str. 33-34.
22. Vaitheeswaran, Vijay: Oil in troubled waters. *Economist*, London, 375(2005), 8424, str. 3-8.
23. Venezuela Crude Figures. *Emerging Markets Monitor*, London, 11(2005), 5, str. 11.
24. Venezuela's new caudillo?. *Business Latin America*, Washington, 33(1998), 18, str.1.
25. Wikipedia. [URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/>], 24.2.2007.
26. Worldbank.
[URL: http://econ.worldbank.org/external/default/main?ImgPagePK=64202990&entityID=000112742_20040722172047&menuPK=64168175&pagePK=64210502&theSitePK=477894&piPK=64210520], 2.4.2007.
27. World Economy And Commodity Market Outlook. [URL: <http://www.marubeni.com/research/0601.html>], 4.4.2007.
28. Yale Economic Review.
[URL: <http://www.yaleeconomicreview.com/issues/summer2006/sachs.php>], 12.1.2007.